

Kijk op multifunctionele landbouw

Ontwikkelingen per provincie

WAGENINGEN **UR**

For quality of life

Kijk op multifunctionele landbouw

Ontwikkelingen per provincie

Aïde Roest
Arnoud Schouten

LEI-rapport 2010-063
September 2010
Projectcode 2275000085
LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Kijk op multifunctionele landbouw; Ontwikkelingen per provincie

Roest, A.E. en A.D. Schouten

LEI-rapport 2010-063

ISBN/EAN: 978-90-8615-451-7

Prijs € 23,50 (inclusief 6% btw)

114 p., fig., tab., bijl.

Dit onderzoek is een vervolg van de omzetmeting van 2007 en geeft een weergave op provinciaal niveau van de ontwikkelingen van multifunctionele landbouw. Hierbij wordt ingegaan op vier van de zes sectoren: zorg, boerderijverkoop, natuurbeheer en recreatie & toerisme. Voor het verwerken van de gegevens is uitsluitend de Landbouwtelling gebruikt. Dit rapport is onderdeel van vier documenten: *Omzet en omvang*, *Verkenning van de impact* en de brochure *Omzet en impact 2007-2009*.

This study is a continuation of the turnover measurement of 2007 and provides a representation at the provincial level of the developments within multifunctional agriculture. Four of the six sectors are addressed: care farming, farm sales, nature management, and recreation and tourism. Only the Dutch Agricultural Census was used when processing the data. This report is one of four documents, including *Turnover and economic size*, *Investigating the impact* and the brochure *Turnover and impact 2007-2009*.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Taskforce Multifunctionele Landbouw.

Foto: Taskforce Multifunctionele Landbouw

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2010
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Samenvatting	8
	Summary	9
1	Inleiding	10
2	Multifunctionele landbouw in Nederland	12
3	Provincie Groningen	22
4	Provincie Friesland	27
5	Provincie Drenthe	32
6	Provincie Overijssel	37
7	Provincie Flevoland	42
8	Provincie Gelderland	47
9	Provincie Utrecht	52
10	Provincie Noord-Holland	56
11	Provincie Zuid-Holland	61
12	Provincie Zeeland	66
13	Provincie Noord-Brabant	71
14	Provincie Limburg	76
15	Conclusies	81

Literatuur **82**

Bijlage

1 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten per provincie, 2007-2009 83

Woord vooraf

De multifunctionele landbouw is volop in ontwikkeling. Het biedt naast een bedrijfsstrategie voor agrariërs ook een antwoord op de vraag van de consument naar rust, ruimte, zorg en lekker eten. Op deze wijze worden landbouw en platteland versterkt en ontstaat er een verbeterde relatie tussen boeren en burgers. Voor het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit waren dit belangrijke redenen om de multifunctionele landbouw te stimuleren door de oprichting van de Taskforce Multifunctionele Landbouw. Deze Taskforce is ingesteld door LNV-minister Gerda Verburg met als doel om de belemmeringen in kaart te brengen, de kansen te stimuleren en een verdubbeling van de economische waarde te realiseren in de vier jaar (2008-2011) dat de Taskforce actief is.

Om de ontwikkelingen en het realiseren van de doelstellingen te meten is het nodig om een nulmeting te hebben. In 2007 is deze uitgevoerd. Daarbij is ook de impact van multifunctionele landbouw op de regionale economie gemeten. In vervolg daarop is een omzet- en impactmeting uitgevoerd voor het jaar 2009. Om de resultaten van deze meting weer te geven is een vierluik van documenten *Kijk op multifunctionele landbouw* geschreven, te weten: *Omzet en omvang*, *Verkenning van de impact*, de brochure *Omzet en impact 2007-2009* en dit rapport over de ontwikkelingen per provincie.

Het onderzoek is uitgevoerd door Wageningen UR onder leiding van Aïde Roest. Het projectteam bestond uit Katrin Oltmer, Jakob Jager, Gabe Venema, Martien Voskuilen, Arnoud Schouten, Esther Veen, Herman Schoorlemmer, Vivian Hendriks-Goossens en Jan-Hendrik Kamstra. Daarnaast zijn veel experts en ondernemers betrokken geweest bij het onderzoek. Ten slotte gaat dank uit naar de opdrachtgevers vanuit de Taskforce Multifunctionele Landbouw, Arjan Monteny en Maarten Fischer, en vanuit het ministerie van LNV, Anneke Sellis voor hun ondersteunende inbreng.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Roel Cazemier
Voorzitter
Stuurgroep Multifunctionele Landbouw

Samenvatting

Aanleiding

Om de multifunctionele landbouw te stimuleren heeft het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) de Taskforce Multifunctionele landbouw (Taskforce) opgericht. De Taskforce richt zich op de volgende zes sectoren: zorg, kinderopvang, boerderijverkoop, agrarisch natuurbeheer, recreatie & toerisme en educatie. De Taskforce wil een omzetverdubbeling van de multifunctionele landbouw realiseren en de sector professionaliseren in de vierjarige periode 2008-2011. Voor het realiseren van deze doelstelling is eerst een nulmeting uitgevoerd voor het jaar 2007. Om de ontwikkeling te kunnen monitoren is in vervolg op de nulmeting de zogenaamde een meting uitgevoerd voor het jaar 2009. De resultaten daarvan worden gepresenteerd in dit rapport dat onderdeel uitmaakt van in totaal vier verschillende documenten, naast deze uitgave: *Omzet en omvang*, *Verkenning van de impact* en de brochure *Omzet en impact 2007-2009*.

Multifunctionele landbouw in Nederland

Binnen dit rapport wordt gekeken naar de sectoren zorglandbouw, boerderijverkoop, natuurbeheer, en recreatie & toerisme in de provincie. Van deze sectoren is het aantal zorgboerderijen het meest gestegen wat betreft het aantal bedrijven. De omvang van de sectoren is met name bij boerderijverkoop en recreatie & toerisme sterk toegenomen. Deels komt dit voort uit voortschrijdend inzicht doordat betere bronnen beschikbaar zijn gekomen en deels door de professionalisering van de sectoren.

Multifunctionele landbouw in de provincie

De provincies laten een verschillend beeld zien van de ontwikkeling van multifunctionele landbouw. In een aantal provincies is alleen een afname te zien van het aantal bedrijven, iets wat verschillende oorzaken kan hebben, terwijl de totale omzet wel is toegenomen. In een aantal gebieden is wel een toename zichtbaar van het aantal multifunctionele activiteiten.

Summary

Study of multifunctional agriculture: Developments per province

Motivation

In order to stimulate multifunctional agriculture, the Dutch Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality (LNV) set up the Multifunctional Agriculture Taskforce, known simply as the Taskforce. The Taskforce focuses on the following six sectors: care farming, childcare, farm sales, agricultural nature management, recreation and tourism, and education. The Taskforce wants to double the turnover of multifunctional agriculture and increase the professionalism of the sector during the four-year period 2008-2011. In order to achieve these goals, a baseline measurement was taken for the year 2007. In order to monitor development, an interim measurement was carried out for the year 2009. The results of that interim measurement are presented in this report, which is one of a total of four different documents. The other three reports are *Turnover and economic size*, *Investigating the impact* and the brochure *Turnover and impact 2007-2009*.

Multifunctional agriculture in the Netherlands

This report examines the sectors care farming, farm sales, nature management, and recreation and tourism. Of these four sectors, care farms have shown the greatest increase in number. The scope of the sectors has particularly increased in the cases of farm sales and recreation and tourism. This is due partly to improved insights as a result of the availability of better sources and partly to the increasing professionalism within the sectors.

Multifunctional agriculture at the provincial level

Multifunctional agriculture has developed differently in the various Dutch provinces. In some provinces, the number of farms has reduced, which can be a result of several factors, while the turnover has increased. Some areas do show an increase in the number of multifunctional activities.

1 Inleiding

Aanleiding

Binnen de landbouw wordt multifunctionele landbouw in toenemende mate relevant als bedrijfsstrategie. Naast de extra inkomsten die worden gegenereerd levert multifunctionele landbouw ook een bijdrage aan de relatie tussen boeren en burgers en een versterking van de vitaliteit van het platteland.

Om de multifunctionele landbouw te stimuleren heeft het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) de Taskforce Multifunctionele landbouw (Taskforce) opgericht. De Taskforce richt zich actief op de kansen en belemmeringen voor multifunctionele landbouw vanuit een samenwerking tussen private en publieke partijen. De Taskforce wil een omzetverdubbeling van de multifunctionele landbouw realiseren in de vierjarige periode 2008-2011. Voor het realiseren van deze doelstelling is eerst een nulmeting uitgevoerd voor het jaar 2007 (Schoorlemmer et al., 2009; Roest et al., 2009). Om de ontwikkeling te kunnen monitoren is in vervolg op de nulmeting de zogenaamde eenmeting uitgevoerd voor het jaar 2009. De resultaten daarvan worden gepresenteerd in dit rapport dat onderdeel uitmaakt van vier verschillende documenten, *Omzet en omvang*, *Verkenning van de impact* en de brochure *Omzet en impact 2007-2009*. Dit rapport gaat in op de provinciale uitsneden.

Aanpak

Naast het landelijke overzicht van de verschillende multifunctionele landbouwsectoren kan voor de sectoren zorglandbouw, agrarisch natuurbeheer, verkoop en bewerking van (streek)producten en dag- en verblijfrecreatie een inzicht worden gegeven per provincie. Met dit inzicht is het voor met name beleidsmedewerkers mogelijk te zien waar met name ontwikkeling plaatsvindt van de multifunctionele sectoren en in welke gebieden de multifunctionele landbouw verder gestimuleerd kan worden. Wegens de geringe omvang van de sectoren agrarische kinderopvang en educatie blijven deze sectoren in dit rapport buiten beschouwing. Per provincie zijn een drietal overzichtskaarten met de overzichten van de multifunctionele activiteiten opgenomen en de omzet voor van de multifunctionele activiteiten weergegeven voor 2007 en 2009. Hiermee kan de ontwikkeling van de sectoren worden bekeken en wordt er een inzicht gegeven in de mate van vertegenwoordiging van de sectoren in de provincie.

Voor het aantal multifunctionele activiteiten is alleen gekeken naar het aantal bedrijven met een multifunctionele activiteit in de CBS-Landbouwtelling. Uitgaande van de gegevens uit de CBS-Landbouwtelling is een uitwerking gemaakt over de jaren 2005, 2007 en 2009 van het aantal multifunctionele activiteiten op agrarische bedrijven. Door de wisselende omvang van de landbouw in provincies is getracht naar een goede vergelijking te komen door het percentage te geven van het aantal multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal agrarische bedrijven te berekenen. Hiermee is het dus wel mogelijk om de provincies enigszins met elkaar te vergelijken. Wel moet worden opgemerkt dat de Landbouwtelling, de basis voor deze provinciale overzichten, niet altijd een gehele dekking geeft van het aantal bedrijven met een bepaalde multifunctionele activiteit.

Op basis van de gegevens uit de studie *Kijk op multifunctionele landbouw, omzet en omvang* (Roest et al., 2010) is middels een verdeelsleutel per provincie een omzetschatting gemaakt voor 2009. Uitgangspunt is het aantal bedrijven per provincie in de Landbouwtelling waarna dit aantal vermenigvuldigd met de gemiddelde omzet per bedrijf dat landelijk berekend is.

Leeswijzer

In navolgende hoofdstukken wordt eerst een landelijk overzicht per multifunctionele activiteit gegeven. Vervolgens is per provincie een overzicht gegeven van het aantal en de ontwikkeling van multifunctionele activiteiten op landbouwbedrijven, de spreiding van multifunctionele landbouwbedrijven en tot slot de omzet van de multifunctionele landbouwbedrijven. In de bijlage is een overzicht op gemeenteniveau gegeven ter ondersteuning van de kaarten die de spreiding van de bedrijven laten zien.

2 Multifunctionele landbouw in Nederland

Aantallen en omzet per provincie

Om inzicht te krijgen in het aantal bedrijven dat actief is binnen de multifunctionele landbouw kan gebruik gemaakt worden van verschillende databestanden. Voorbeelden van deze databestanden zijn de CBS-Landbouwtelling, de database van het voormalig Steunpunt Landbouw en Zorg waarin het aantal zorgboerderijen (ongeacht of deze zorgboerderijen verplicht waren de Landbouwtelling in te vullen) is opgenomen, de Verenigde Agrarische Kinderopvang (VAK) van alle aangesloten bedrijven met kinderopvang en Dienst Regelingen die de subsidie-regelingen uitbetaald aan agrariërs voor onder andere agrarisch natuurbeheer.

In tabel 2.1 is als basis de CBS-Landbouwtelling gebruikt waarbij aanpassingen zijn gemaakt op het aantal bedrijven met de andere landelijke databestanden van multifunctionele landbouw. Deze databestanden geven een landelijk overzicht en het is niet mogelijk inzicht te krijgen in de situering van de bedrijven. Daarnaast is in de CBS-Landbouwtelling geen uitsplitsing gemaakt naar de sectoren kinderopvang en educatie waardoor het niet mogelijk is om een schatting te maken op provincieniveau.

Tabel 2.1   **Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007 en 2009 a)**

Sector	Aantal bedrij- ven b)	Omzetrage		Gemiddelde omzet in mln. euro		
		per bedrijf * 1.000 euro	per sector in mln. euro	2007	2009	
Zorgboerderijen	870	60-85	52-74	45	63	
Agrarische kinderopvang	64	200-248	13-16	4	14	
Boerderij- verkoop	met winkel	1.400	60-70	88-98	70	93
	andere afzet- kanalen	850	42-48	35-43	19	39
Agrarisch natuurbeheer	13.660	5-7	69-89	90	79	
Recreatie en toerisme	verblijfs- recreatie	1.340	38-44	51-61	42	56
	dagrecreatie	1.444	42-48	55-75	50	65
Educatie	500	2-4	1-2	1,5	1,7	
<i>Totaal</i>				<i>322</i>	<i>411</i>	

a) Omzetrage en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Voor exacte berekeningen zie navolgende hoofdstukken. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten; b) Cijfers van het CBS zijn verwerkt in het totaal aantal bedrijven. Als aanvulling op deze cijfers is gebruik gemaakt van andere databestanden en een verdere bewerking om dubbelstellingen te voorkomen. Voor exacte bepalingen zie navolgende hoofdstukken.

Om een beeld te kunnen geven per provincie is gebruik gemaakt van de CBS-Landbouwtelling en worden de volgende sectoren mee genomen: zorgboerderijen, boerderijverkoop, agrarisch natuurbeheer, en recreatie & toerisme (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven met verbreding en omzet uit verbreding in mln. euro per provincie en Nederland, 2009 a)

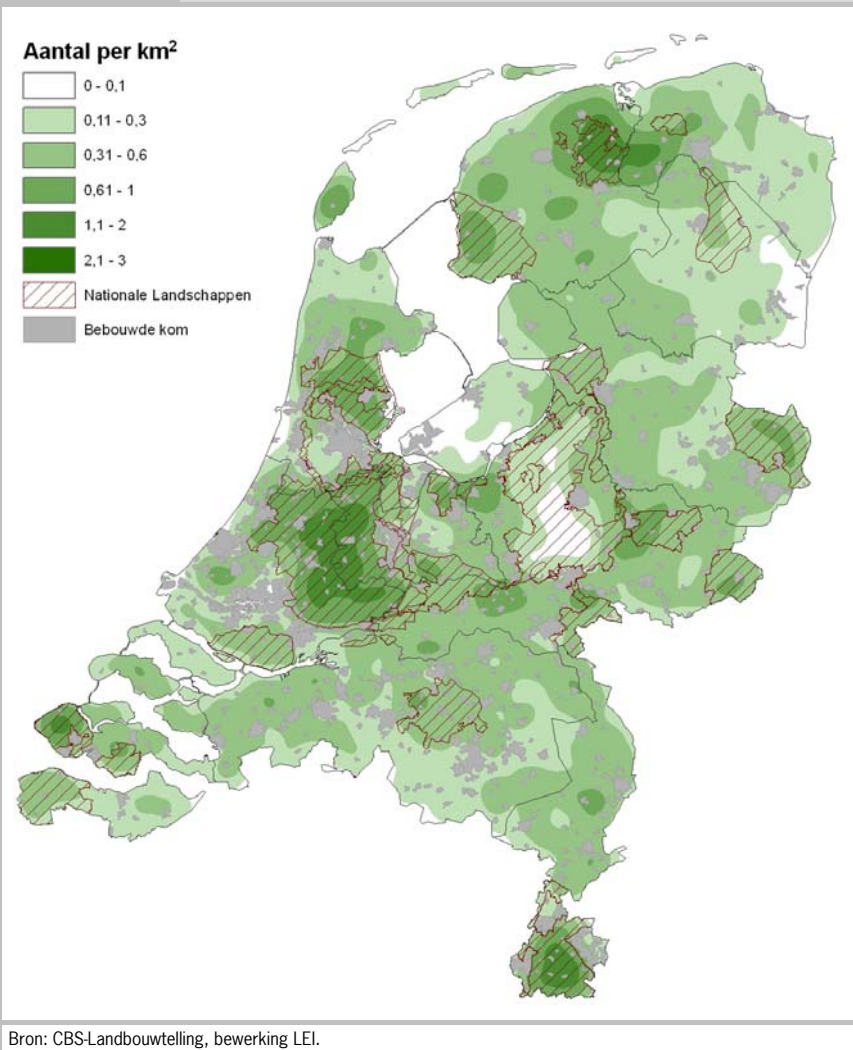
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Natuurbeheer		Recreatie		Totaal
	aantal	omzet	aantal	omzet	aantal	omzet	aantal	omzet	omzet
Groningen	28	2,0	88	5,1	430	2,5	53	2,3	11,9
Friesland	49	3,5	112	6,5	1.363	7,9	180	7,8	25,7
Drenthe	48	3,5	90	5,2	188	1,1	53	2,3	12,1
Overijssel	73	5,3	177	10,2	354	2,1	256	11,1	28,7
Flevoland	18	1,3	48	2,8	84	0,5	38	1,7	6,3
Gelderland	132	9,6	355	20,5	678	3,9	361	15,7	49,7
Utrecht	36	2,6	103	5,9	534	3,1	120	5,2	16,8
Noord-Holland	83	6,0	179	10,3	631	3,6	228	9,9	29,8
Zuid-Holland	65	4,7	219	12,6	796	4,6	151	6,6	28,5
Zeeland	24	1,7	177	10,2	169	1,0	268	11,6	24,5
Noord-Brabant	106	7,7	414	23,9	246	1,4	307	13,3	46,3
Limburg	45	3,5	290	16,7	300	1,7	169	7,3	29,2
<i>Nederland</i>	<i>707</i>	<i>51,4</i>	<i>2.252</i>	<i>129,9</i>	<i>5.773</i>	<i>33,4</i>	<i>2.184</i>	<i>94,8</i>	<i>309,5</i>

a) De aantallen en omzet wijken af van tabel 2.1, doordat in deze tabel de CBS-Landbouwtelling als bron is genomen om het aantal bedrijven vast te stellen en omdat de methode van omzetschatting voor boerderijverkoop en recreatie verschilt van de op landelijk niveau toegepaste methode. Ook zijn educatie en agrarische kinderopvang niet opgenomen in de kolom totale omzet.

Bron: CBS-Landbouwtelling, berekeningen op basis van gegevens uit Roest et al. (2010).

In de volgende kaarten wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling tussen 2005 en 2009 (zie figuur 2.1 en 2.2). Opvallend is dat de multifunctionele activiteiten zich vooral blijven ontwikkelen in de gebieden met nationale landschappen. In figuur 2.3 is een weergave van de multifunctionele activiteiten per provincie in de vorm van taartpunten. De grootste sector, agrarisch natuurbeheer, wordt hierin duidelijk zichtbaar. Echter, in Flevoland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg heeft agrarisch natuurbeheer minder dan de helft van het totaal aantal activiteiten.

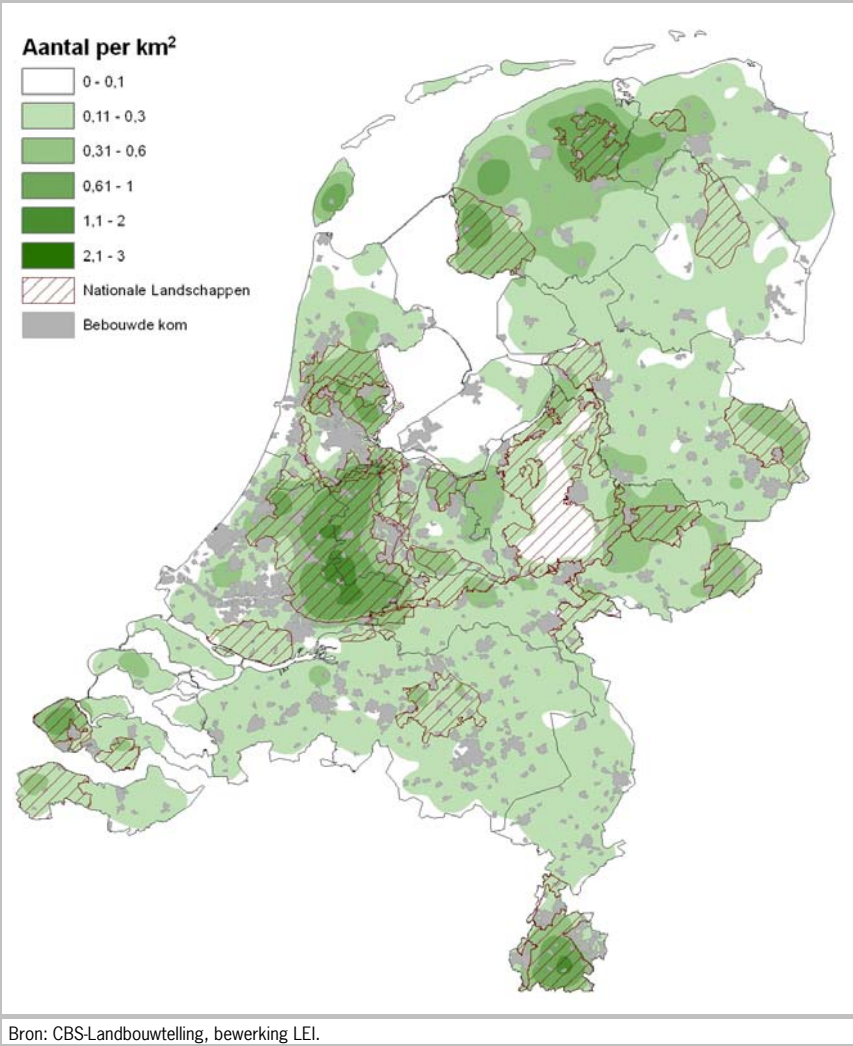
Figuur 2.1 Dichtheid multifunctionele landbouw in Nederland, 2005

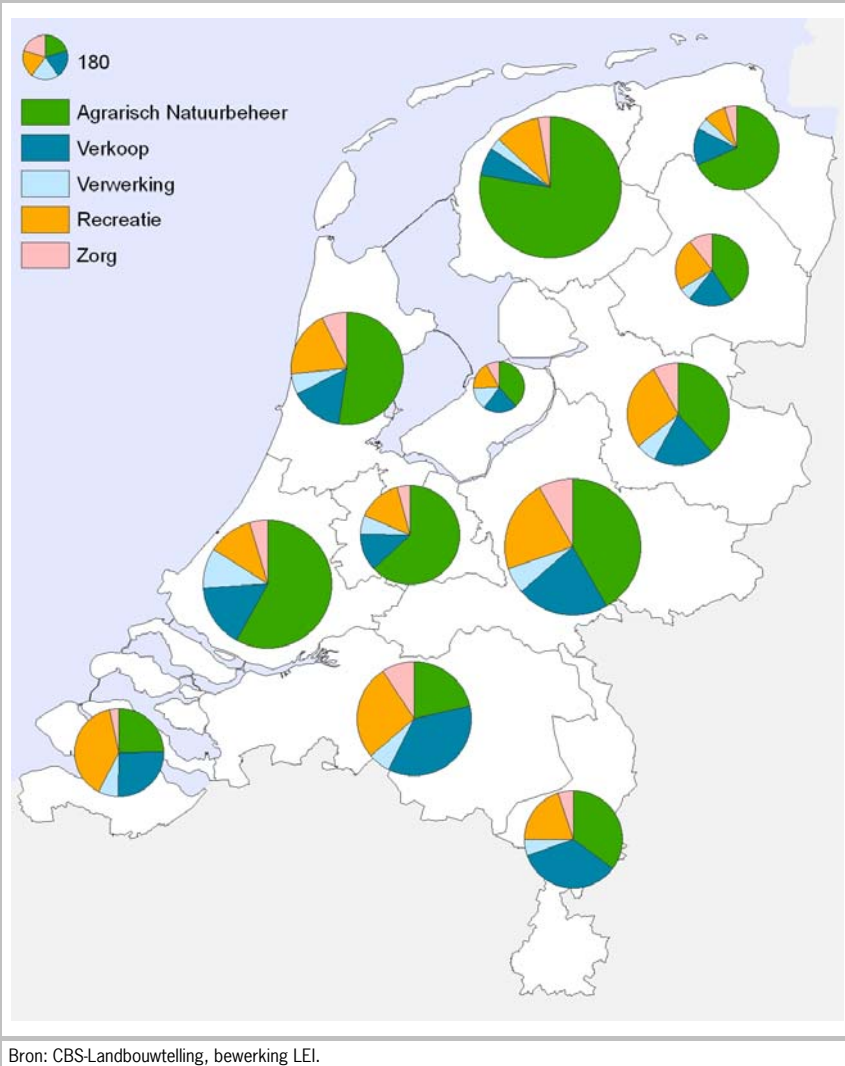

Figuur 2.2

Dichtheid multifunctionele landbouw in Nederland, 2009

Figuur 2.3 Samenstelling multifunctionele activiteiten per provincie, 2009

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI.

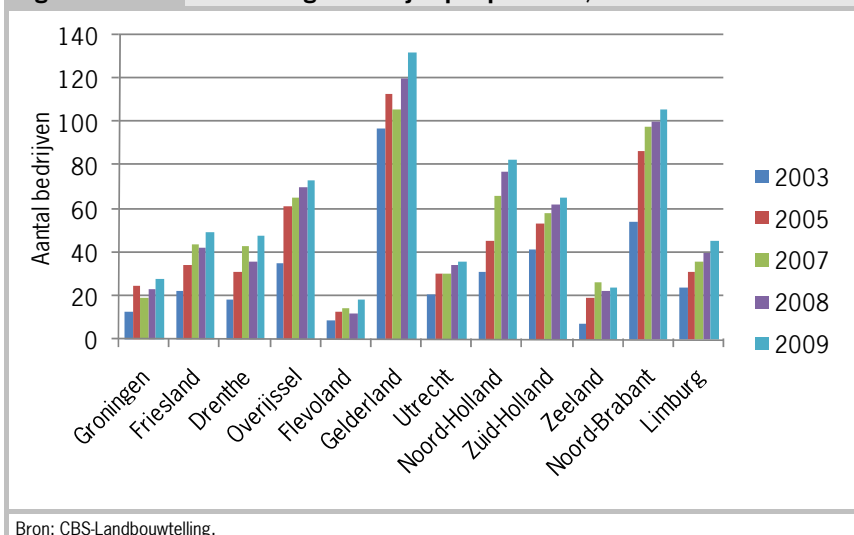
Ontwikkeling aantal bedrijven per sector

Voor de sectoren zorglandbouw, verkoop en verwerking van producten en recreatie is het mogelijk om de ontwikkeling van het aantal bedrijven per provincie te geven. Van de sectoren agrarische kinderopvang en educatie is dit niet mogelijk, omdat deze vraag sinds 2009 in de Landbouwtelling wordt gesteld. Bij natuurbeheer wordt uitgegaan van de gegevens van Dienst Regelingen en geeft de Landbouwtelling een vertekend beeld. Hieronder wordt per sector beschreven wat de ontwikkelingen zijn over de periode 2003-2009. Bij de afname van het aantal bedrijven in een sector betekent dat niet per definitie dat de omzet daalt van de sector. De trend is dat de multifunctionele bedrijven zich verder ontwikkelen en professionaliseren waardoor de omzet per bedrijf toe neemt.

Zorglandbouw

Het aantal zorgboerderijen is in de periode 2003-2009 sterk toegenomen. Dit is ook terug te zien in de ontwikkeling per provincie. Wel is in een aantal provincies het aantal zorgboerderijen in de periode gedaald en daarna weer gestegen, zoals in Groningen, Drenthe, Flevoland en Zeeland. Het aantal zorgboerderijen is het sterkst gestegen in de provincie Noord-Holland.

Figuur 2.4 Aantal zorgboerderijen per provincie, 2003-2009

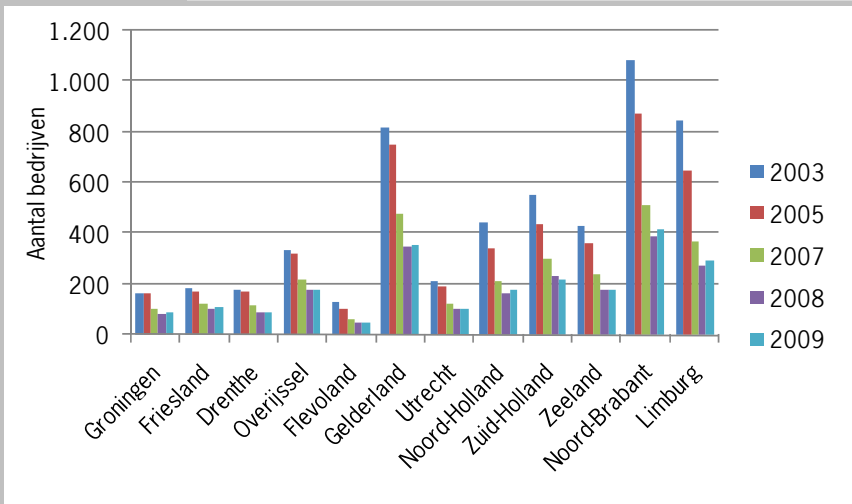
Bron: CBS-Landbouwtelling.

Verkoop

Het aantal bedrijven met verkoop is in de periode 2003-2009 sterk gedaald. Dit is ook terug te zien in de ontwikkeling per provincie. De sterkste daling heeft plaats gevonden in de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Opvallend is wel dat het aantal bedrijven weer langzaam toe neemt in de periode 2008-2009 in deze zelfde provincies.

Figuur 2.5

Ontwikkeling van het aantal bedrijven met verkoop per provincie, 2003-2009

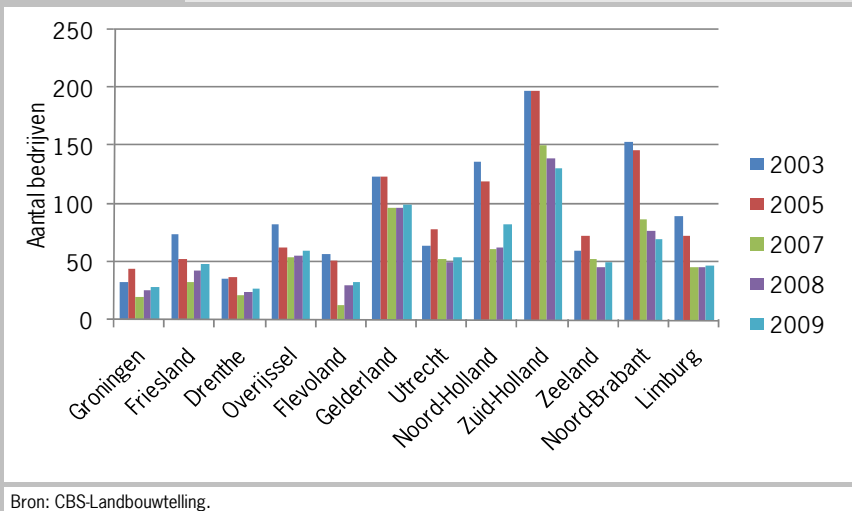

Bron: CBS-Landbouwtelling.

Verwerking

Naast het aantal bedrijven met verkoop is ook het aantal bedrijven met verwerking sterk gedaald in de periode 2003-2009. Deze daling was het sterkst in de periode 2003-2007 in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Opvallend is dat dit andere provincies zijn dan waar de verkoop sterk gedaald is. Wel begint het aantal bedrijven met verwerking in de periode 2007-2009 weer toe te nemen. Deze stijging is het sterkst in de provincies Friesland, Flevoland en Noord-Holland.

Figuur 2.6   **Ontwikkeling van het aantal bedrijven met verwerking naar provincie, 2003-2009**

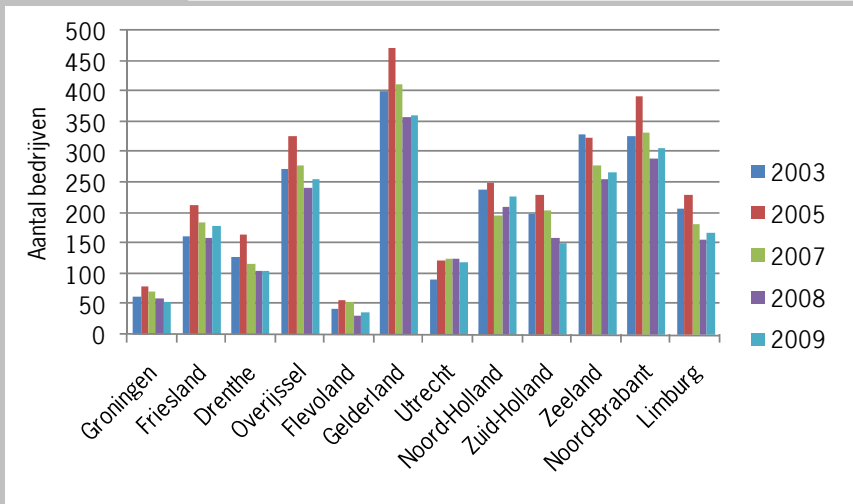
Bron: CBS-Landbouwteiling.

Recreatie

In de periode 2003-2009 laat de sector recreatie eerst een sterke stijging zien en vervolgens een daling, waardoor het aantal bedrijven in 2009 onder het aantal bedrijven in 2003 komt. De provincie met de grootste schommeling is Gelderland. Noord-Brabant laat ook een sterke schommeling zien. In de provincie Friesland ligt het aantal bedrijven in 2009 boven het aantal bedrijven in 2003.

Figuur 2.7

Ontwikkeling van het aantal bedrijven met recreatie per provincie, 2003-2009

Bron: CBS-Landbouwtelling.

3 Provincie Groningen

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Groningen is alleen het aantal bedrijven met zorg toegenomen in de periode 2005-2009 (zie tabel 3.1). De sterkste daling van het aantal bedrijven is te zien bij de boerderijverkoop gevolgd door agrarisch natuurbeheer en recreatie. Opvallend is dat het aantal bedrijven met zorg in de periode 2005-2007 af neemt en sterk stijgt in de periode 2007-2009.

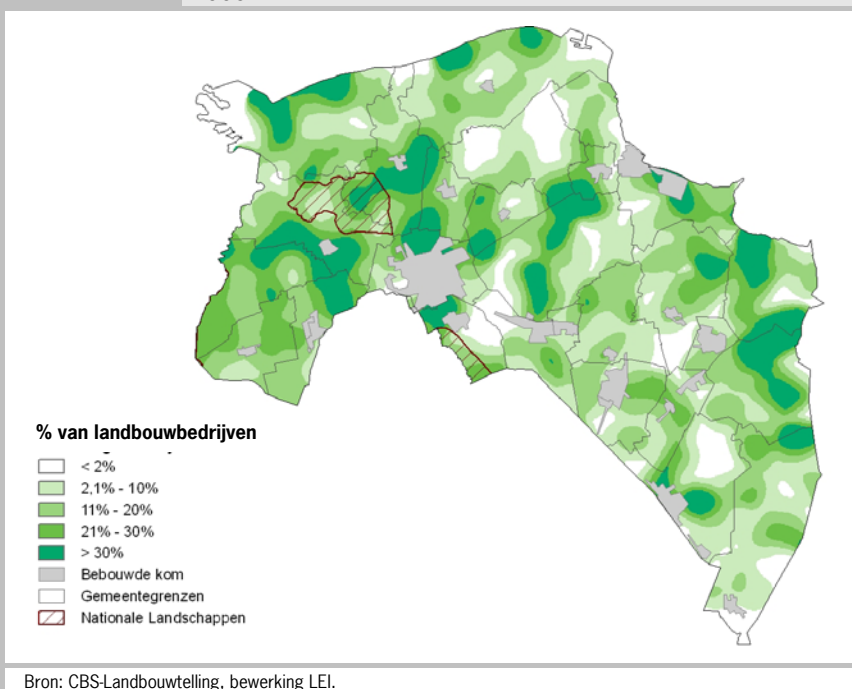
	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	25	0,7	19	0,5	28	0,8
Verkoop	167	4,6	105	3,0	88	2,6
Verwerking	44	1,2	20	0,6	29	0,9
Natuurbeheer	645	17,7	487	14,1	430	12,7
Recreatie	80	2,2	72	2,1	53	1,6
Totaal landbouwbedrijven	3.650		3.457		3.380	

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

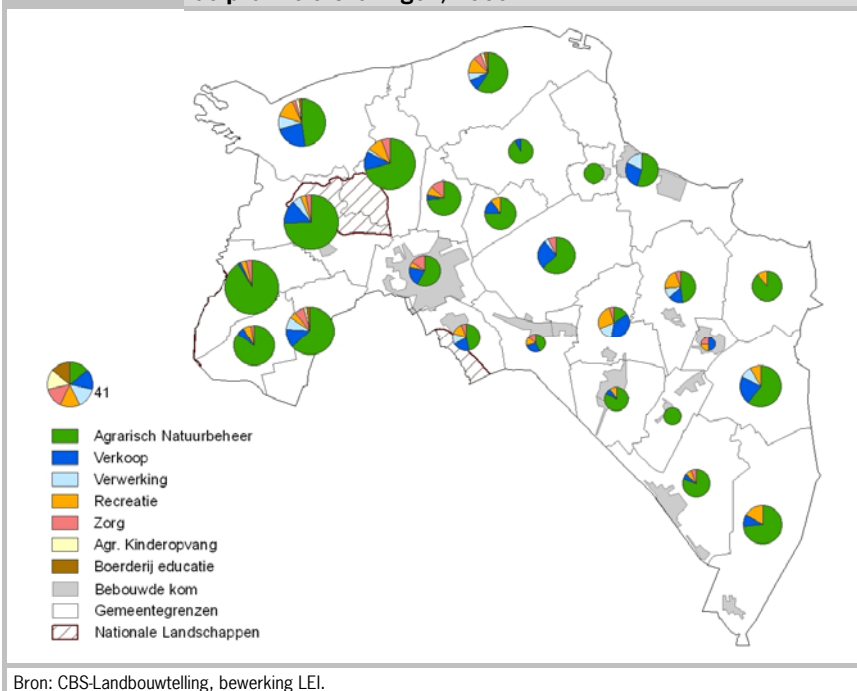
Opvallend is dat de concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten verspreid ligt over de provincie (zie figuur 3.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en boerderijverkoop (zie figuur 3.2). De provincie Groningen laat een wisselend beeld zien van de ontwikkeling over de periode 2005-2009 (zie figuur 3.3). In een aantal gemeenten is het aantal multifunctionele activiteiten sterk gedaald terwijl in andere gemeente een stijging te zien is.

Figuur 3.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Groningen, 2009

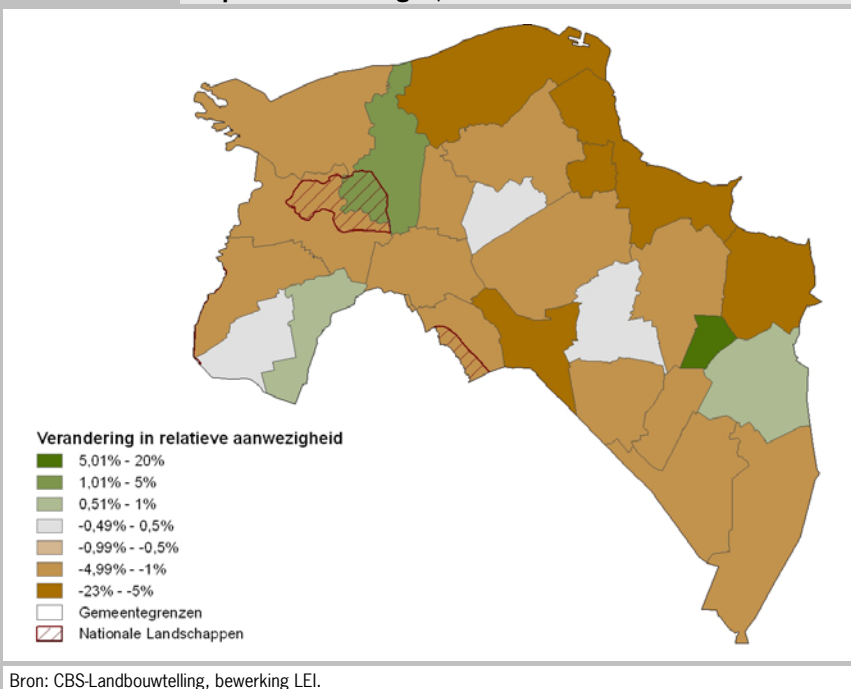

Figuur 3.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Groningen, 2009

Figuur 3.3

Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Groningen, 2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Groningen is met € 11,9 mln. 3,8% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 3.2). Ondanks de daling van het aantal bedrijven in de periode 2007-2009 behalen boerderijverkoop en agrarisch natuurbeheer de hoogste omzet.

Tabel 3.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Groningen		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	19	28	60-85	1,1	2,0	51,4
Boerderijverkoop	105	88	42-70	3,3	5,1	129,9
Natuurbeheer	487	430	5-7	3,4	2,5	33,4
Recreatie en toerisme	72	53	38-48	2,2	2,3	94,8
<i>Totaal</i>				<i>10,0</i>	<i>11,9</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

4 Provincie Friesland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Friesland zijn zorg, verwerking en agrarisch natuurbeheer toegenomen in de periode van 2007-2009 (zie tabel 4.1). Het percentage van het aantal bedrijven met agrarisch natuurbeheer is zeer groot, namelijk 23,6% van het totaal aantal bedrijven. Ondanks de daling in het aantal bedrijven is recreatie ten opzichte van 2007 stabiel gebleven met 3,1% van het totaal aantal landbouwbedrijven.

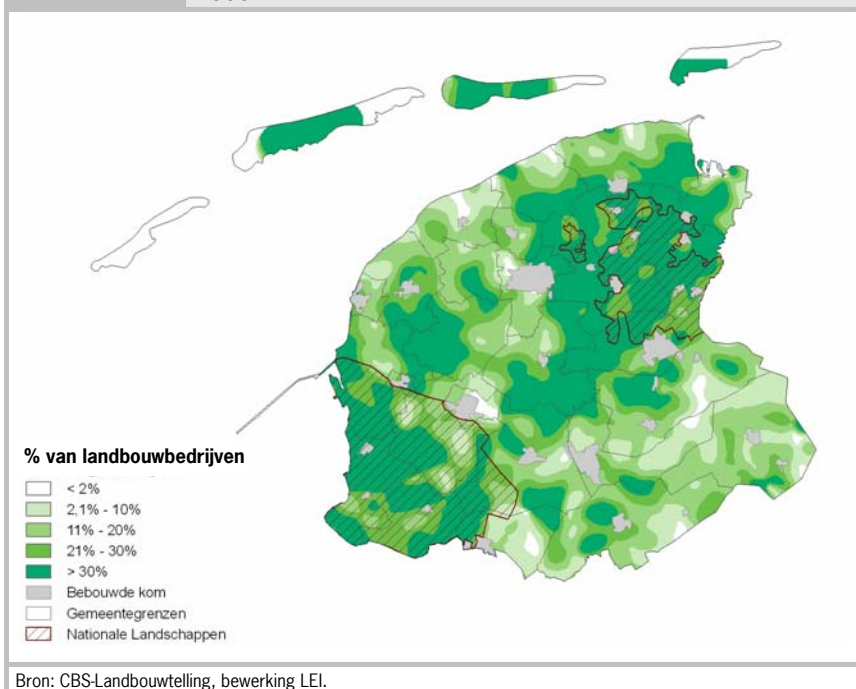
	Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Friesland, 2005-2009					
	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	34	0,5	44	0,7	49	0,8
Verkoop	168	2,7	125	2,1	112	1,9
Verwerking	52	0,8	33	0,6	48	0,8
Natuurbeheer	1.655	26,3	1.385	23,2	1.363	23,6
Recreatie	213	3,4	185	3,1	180	3,1
Totaal landbouwbedrijven	6.293		5.959		5.785	

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

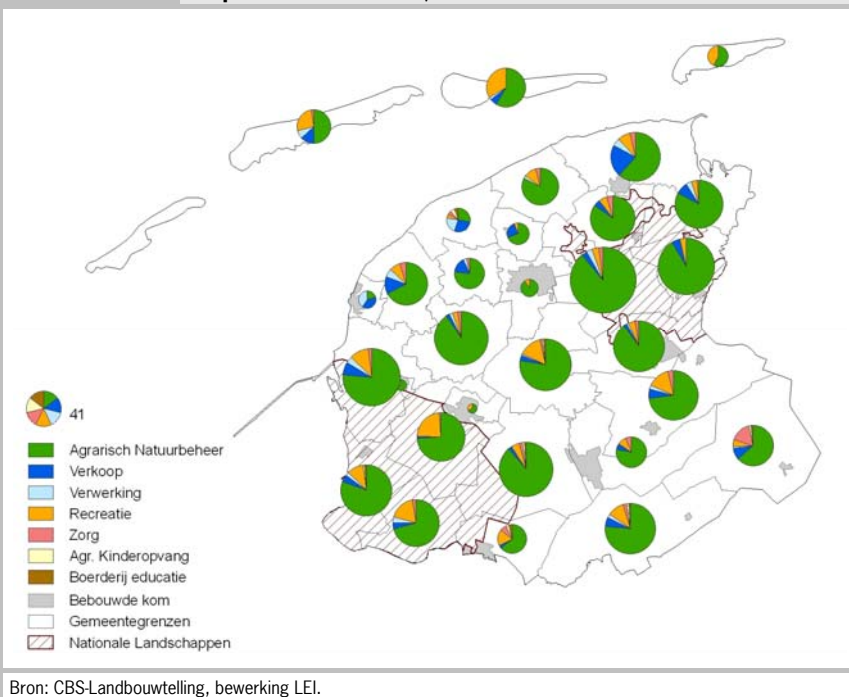
Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

De concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in en rondom de nationale landschappen, op de eilanden en in het middel van de provincie (zie figuur 4.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en recreatie (zie figuur 4.2). Opvallend is dat in Friesland in een groot aantal gemeenten de multifunctionele activiteiten een groei laten zien in de periode 2005-2009 (zie figuur 4.3). Dit in tegenstelling tot andere provincies waar de daling van het aantal activiteiten groter is.

Figuur 4.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Friesland, 2009

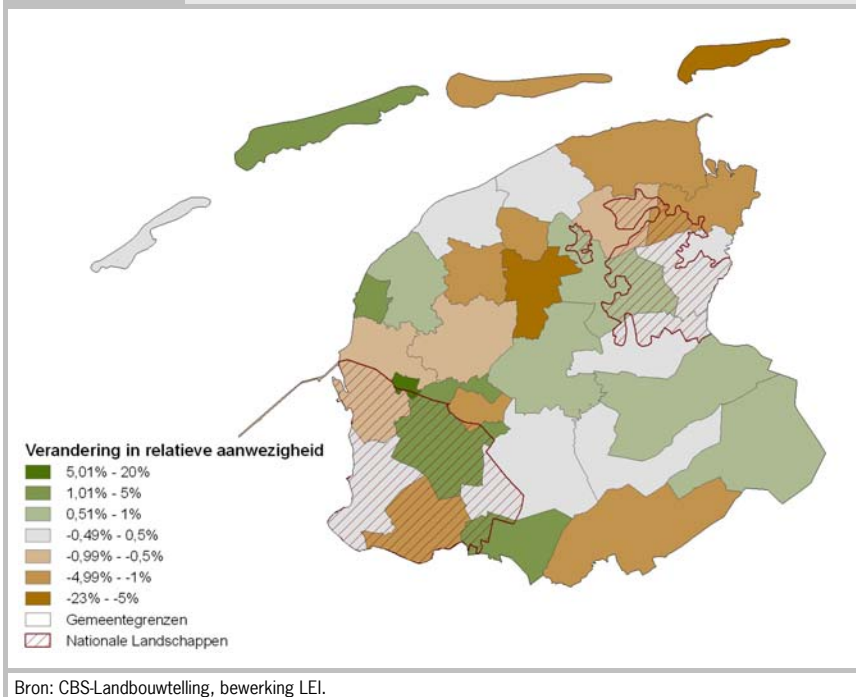

Figuur 4.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Friesland, 2009

Figuur 4.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Friesland over de periode 2005-2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In 2009 is in de provincie Friesland met € 25,7 mln. 8,3% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland behaald. Agrarisch natuurbeheer is hierbij de grootste in omvang, zowel qua aantal bedrijven als omzet, gevolgd door boerderijverkoop (zie tabel 4.2). Opvallend is dat zorg de minste omzet behaald, maar wel de enige activiteit is die een constante groei laat zien.

Tabel 4.2		Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009a				
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Friesland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	44	49	60-85	2,6	3,5	51,4
Boerderijverkoop	125	12	42-70	3,9	6,5	129,9
Natuurbeheer	1.385	1.363	5-7	9,6	7,9	33,4
Recreatie en toerisme	185	180	38-48	5,6	7,8	94,8
<i>Totaal</i>				<i>21,7</i>	<i>25,7</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrage en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouwteiling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

5 Provincie Drenthe

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Drenthe zijn zorg en verwerking van producten de enige verbredingsactiviteiten die over de periode 2007-2009 zijn gestegen (zie tabel 5.1). Daarmee groeide ook het aandeel van bedrijven met zorg in het totaal aantal landbouwbedrijven van 1,1 tot 1,3% en bij verwerking van 0,5 tot 0,7%. Echter, agrarisch natuurbeheer blijft de grootste verbredingsstak. Met 188 bedrijven is dat een percentage van 4,9% ten opzichte van het totaal aantal bedrijven. Deze sector heeft wel een sterke daling laten zien over de periode 2007-2009 van 7,1 naar 4,9%. De overige verbredingsactiviteiten laten een wisselend beeld zien.

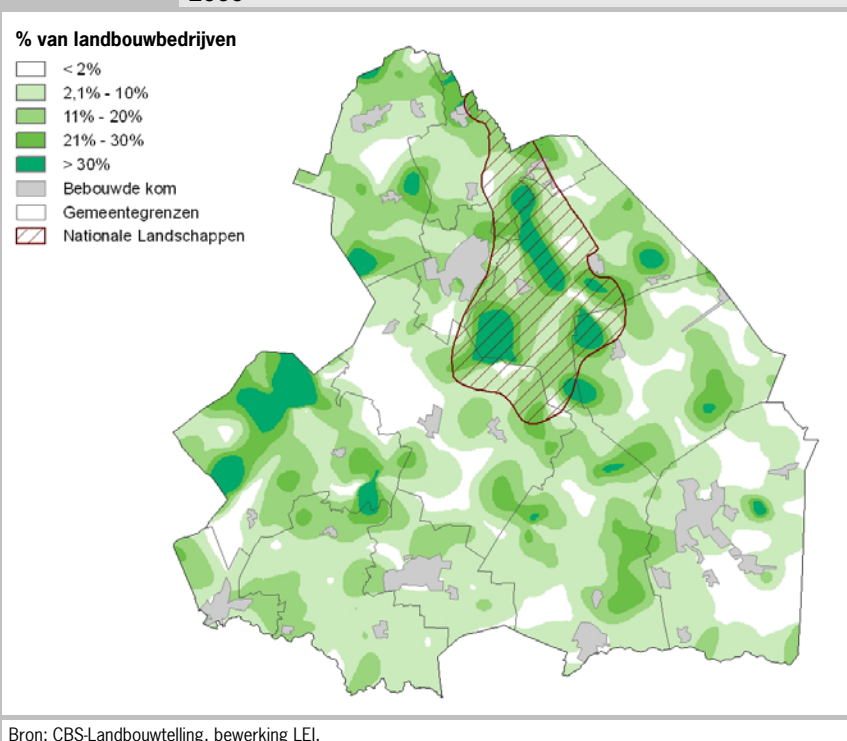
Tabel 5.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Drenthe, 2005-2009						
	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	31	0,7	43	1,1	48	1,3
Verkoop	168	4,0	117	3,0	90	2,3
Verwerking	37	0,9	21	0,5	27	0,7
Natuurbeheer	446	10,6	280	7,1	188	4,9
Recreatie	164	3,9	117	3,0	53	1,4
Totaal landbouwbedrijven	4.196		3.962		3.830	

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Spreiding multifunctionele landbouwbedrijven

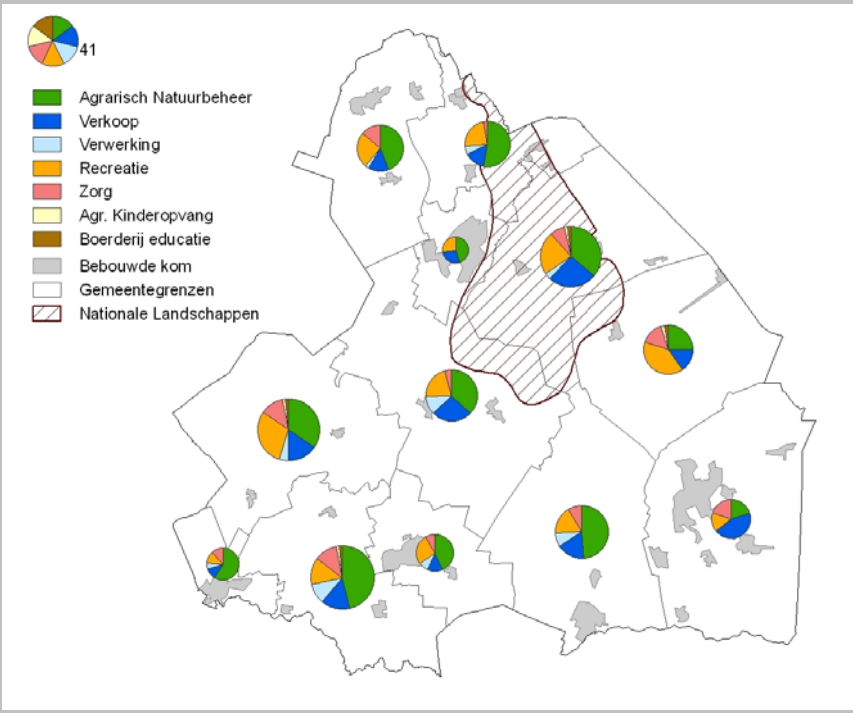
De concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het noorden en westen van Drenthe (zie figuur 5.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn natuurbeheer, toerisme en verkoop van producten (zie figuur 5.2). In de periode 2005 tot 2009 is het aantal multifunctionele activiteiten constant gebleven in het zuidwesten en zuidoosten van Drenthe (zie figuur 5.3). Een positief aantal activiteiten is te zien in het noorden van Drenthe.

Figuur 5.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Drenthe, 2009

Figuur 5.2

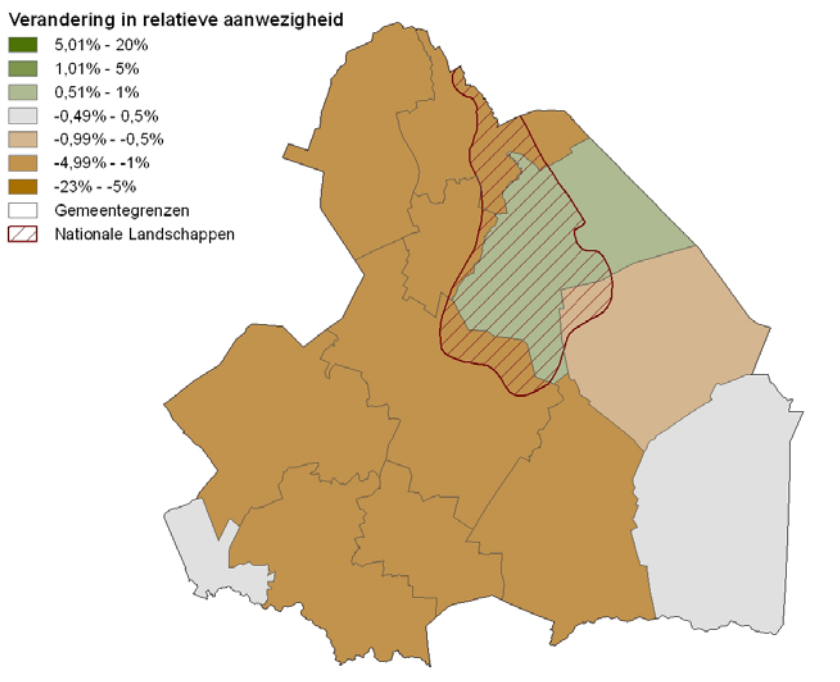
Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Drenthe, 2009

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Figuur 5.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Drenthe over de periode 2005-2009

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In 2009 is in de provincie Drenthe met € 12,1 mln. 3,9 % van de totale omzet van multifunctionele activiteiten in Nederland behaald. De activiteiten met de hoogste omzet zijn boerderijverkoop gevolgd door zorgboerderijen (zie tabel 5.2). Ondanks de sterke daling van het aantal bedrijven met boerderijverkoop in de periode 2007-2009 is de omzet toch gestegen. Daarnaast is het aantal bedrijven met agrarisch natuurbeheer het grootst, maar de omzet die behaald wordt met deze activiteit is het laagst.

Tabel 5.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Drenthe		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	43	48	60-85	2,6	3,5	51,4
Boerderijverkoop	117	90	42-70	3,7	5,2	129,9
Natuurbeheer	280	188	5-7	1,9	1,1	33,4
Recreatie en toerisme	117	53	38-48	3,6	2,3	94,8
<i>Totaal</i>				<i>11,8</i>	<i>12,1</i>	<i>309,5</i>
a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten. Bronnen: CBS-Landbouwtelling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.						

6 Provincie Overijssel

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg en verwerking zijn licht toegenomen in de periode 2005-2009 (zie tabel 6.1). In de periode 2005-2009 is de sterkste daling te zien bij bedrijven met verkoop en agrarisch natuurbeheer. Het aantal bedrijven met verwerking van producten is afgenomen, maar het percentage ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven is in de periode 2005-2009 constant gebleven.

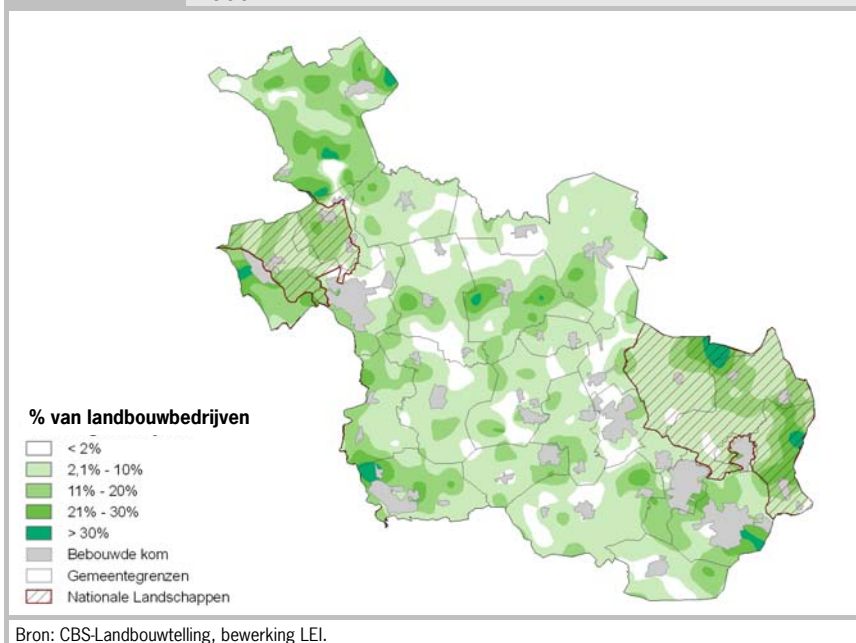
Tabel 6.1	Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Overijssel, 2005-2009					
	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	61	0,6	65	0,7	73	0,8
Verkoop	323	3,3	217	2,3	177	2,0
Verwerking	63	0,6	54	0,6	60	0,7
Natuurbeheer	770	7,8	548	5,9	354	4,0
Recreatie	327	3,3	279	3,0	256	2,9
Totaal landbouwbedrijven	9.865		9.305		8.909	

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

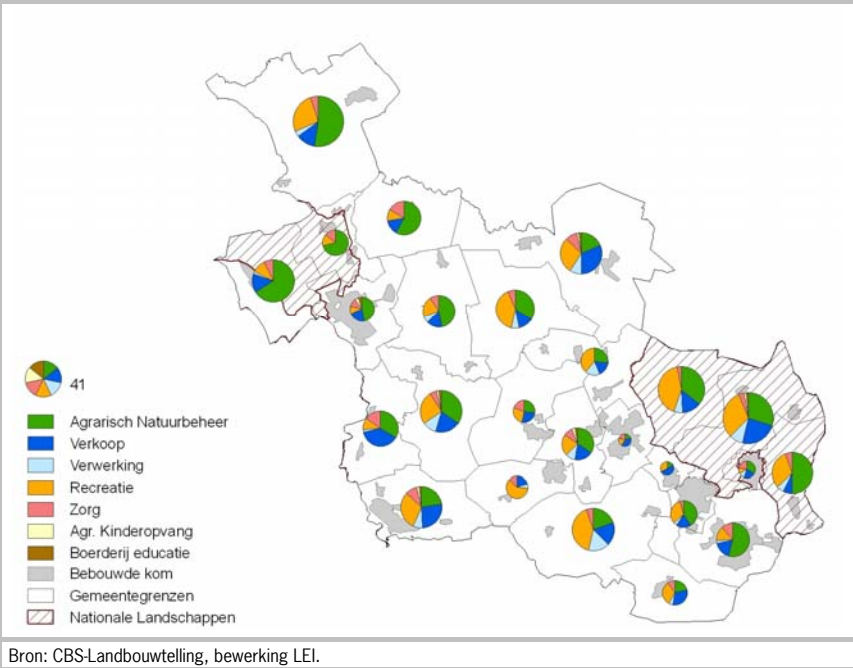
Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het noorden van de provincie (zie figuur 6.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en toerisme (zie figuur 6.2). In de periode 2005 tot 2009 is in een groot deel van de provincie een daling te zien van het aantal activiteiten. Wel is het aantal multifunctionele activiteiten in het noorden constant gebleven en is een groei zichtbaar.

Figuur 6.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Overijssel, 2009

Figuur 6.2

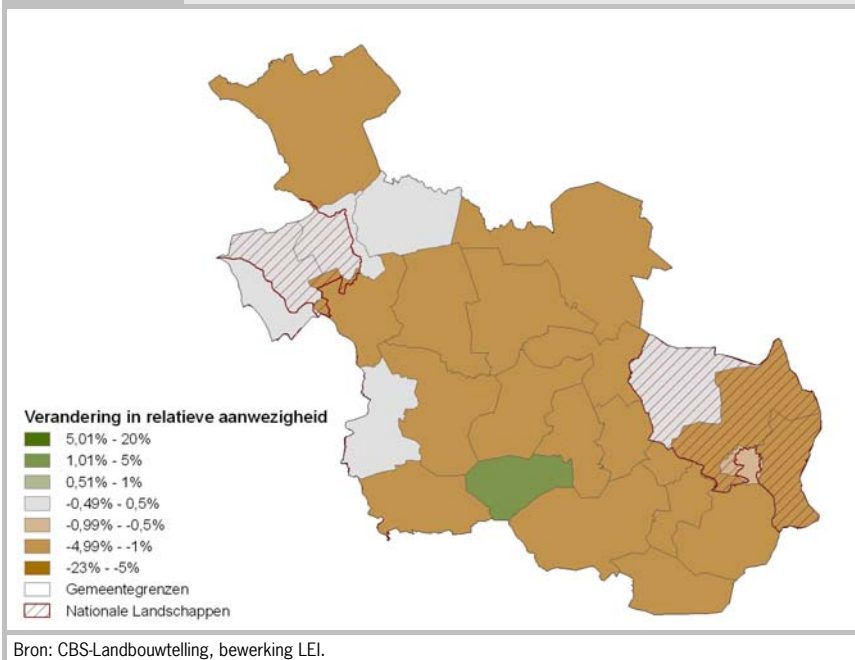
Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Overijssel, 2009

Figuur 6.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Overijssel over de periode 2005-2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Overijssel is met € 28,7 mln. 9,3% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 6.2). De belangrijkste sectoren zijn nog steeds recreatie en toerisme, gevolgd door boerderijverkoop.

Sector		Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Overijssel		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
		2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	65	73	60-85	3,9	5,3	51,4	
Boerderijverkoop	217	177	42-70	6,8	10,2	129,9	
Natuurbeheer	548	354	5-7	3,8	2,1	33,4	
Recreatie en toerisme	279	256	38-48	8,5	11,1	94,8	
<i>Totaal</i>				<i>23,0</i>	<i>28,7</i>	<i>309,5</i>	

a) Omzetrange en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouwelling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

7 Provincie Flevoland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Flevoland zijn de bedrijven met zorg en verwerking het sterkst toegenomen in de periode 2007-2009 (zie tabel 7.1). Echter, agrarisch natuurbeheer blijft door de jaren heen de activiteit met de grootste omvang, te weten: 4,4% van het totaal aantal bedrijven in Flevoland. De sterkste daling is te zien bij natuurbeheer op het bedrijf, van 6,4 naar 4,4% van het totaal aantal bedrijven in Flevoland.

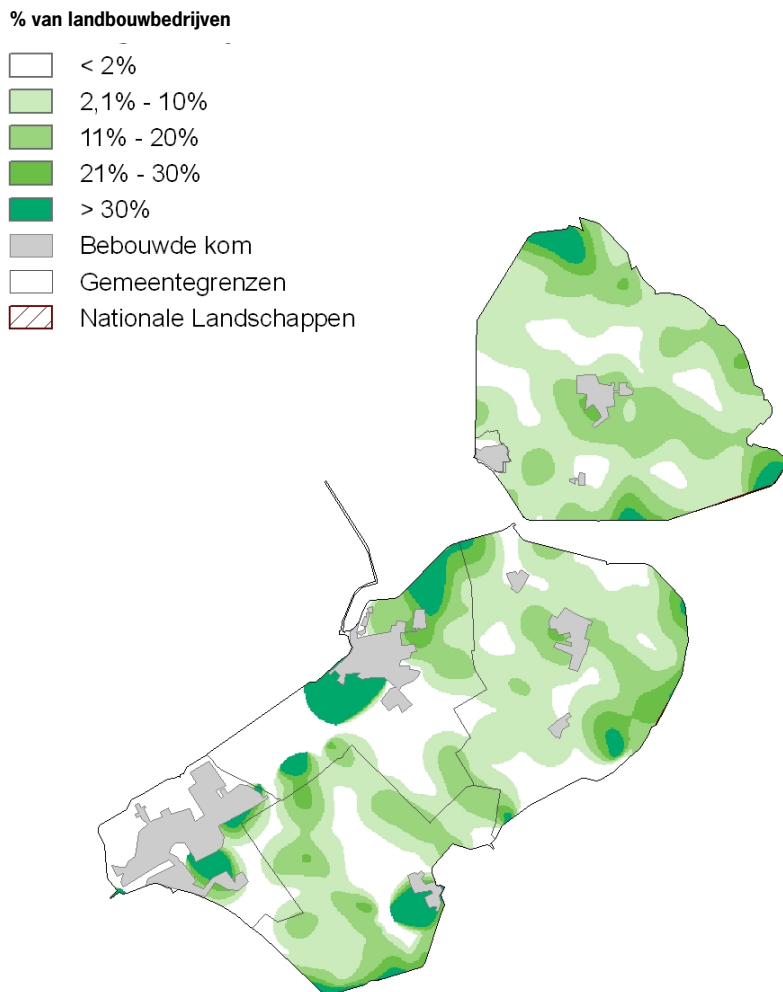
Tabel 7.1		Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Flevoland, 2005-2009				
Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	13	0,6	14	0,7	18	0,9
Verkoop	102	4,8	62	3,0	48	2,5
Verwerking	51	2,4	13	0,6	32	1,7
Natuurbeheer	178	8,4	130	6,4	84	4,4
Recreatie	56	2,6	53	2,6	38	2,0
Totaal landbouwbedrijven	2.124		2.039		1.923	

Bron: CBS-Landbouwstelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het noorden van de provincie en rondom de gemeente Lelystad (zie figuur 7.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en boerderijverkoop (zie figuur 7.2). Opvallend is dat nagenoeg overal in Flevoland het aantal multifunctionele activiteiten in de periode 2005-2009 is afgenomen (zie figuur 7.3).

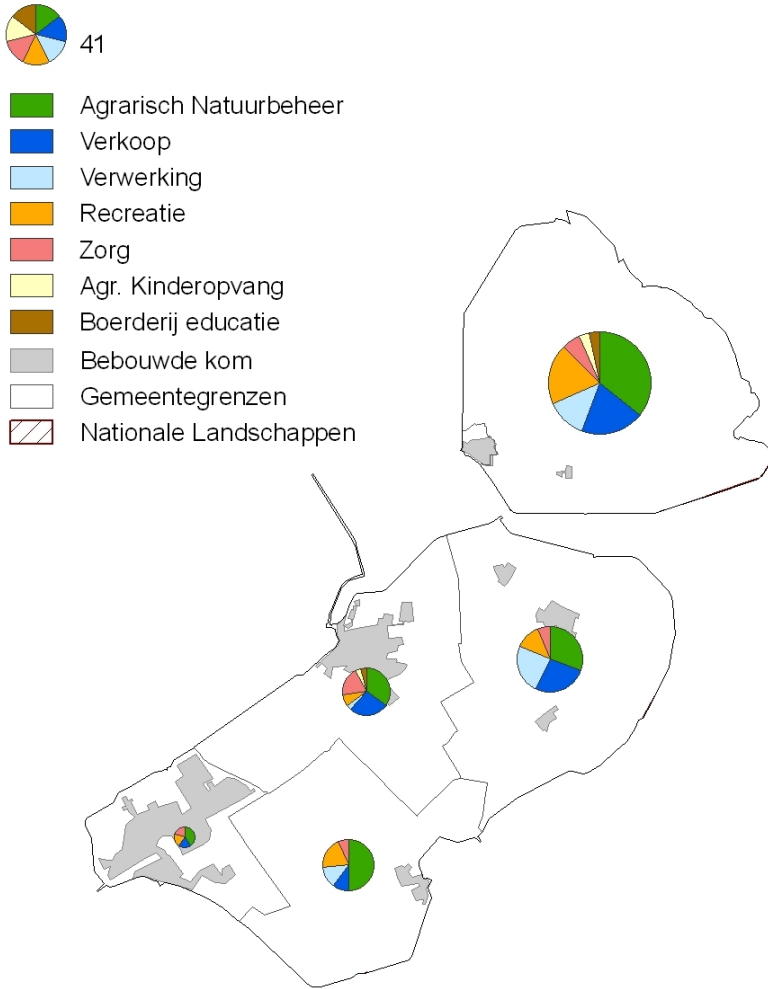
Figuur 7.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Flevoland, 2009

Bron: CBS-Landbouw telling, bewerking LEI.

Figuur 7.2

Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Flevoland, 2009

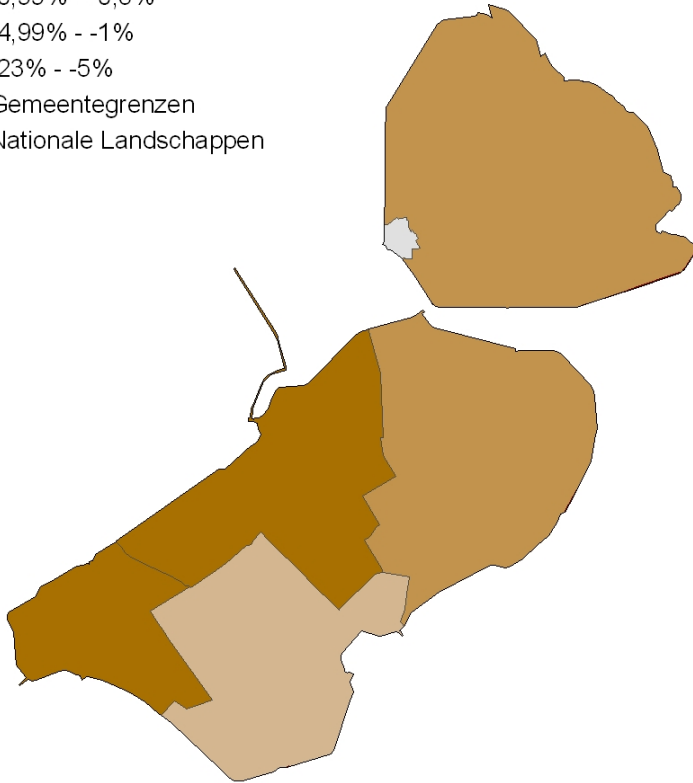
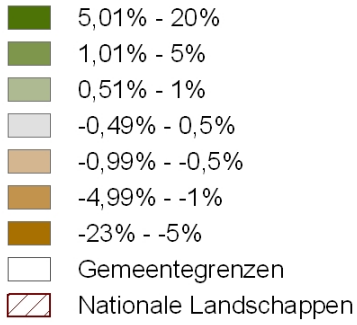

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Figuur 7.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Flevoland over de periode 2005-2009

Verandering in relatieve aanwezigheid

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Flevoland is met € 6,3 mln. 1,2% van de totale Nederlandse omzet uit multifunctionele activiteiten in 2009 behaald. De activiteit met de grootste omzet is boerderijverkoop gevolgd door recreatie en toerisme (zie tabel 7.2). Aandachtspunt is de activiteit boerderijverkoop: deze activiteit laat een dalend aantal bedrijven zien, maar is wel goed voor de meeste omzet.

Tabel 7.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Flevoland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	14	18	60-85	0,8	1,3	51,4
Boerderijverkoop	62	48	42-70	1,9	2,8	129,9
Natuurbeheer	130	84	5-7	0,9	0,5	33,4
Recreatie en toerisme	53	38	38-48	1,6	1,7	94,8
<i>Totaal</i>				<i>5,2</i>	<i>6,3</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

8 Provincie Gelderland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg en verwerking zijn in de periode van 2007-2009 toegenomen (zie tabel 8.1). Daarnaast is het aantal bedrijven met agrarisch natuurbeheer het grootst, 5,4% van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Gelderland heeft deze activiteit. Het aantal bedrijven met verkoop aan huis blijft, na een sterke daling in de periode 2005-2007, nog steeds dalen in de periode 2007-2009. Opvallend is dat het aantal bedrijven met verwerking niet een dergelijke daling laat zien.

	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	113	0,8	107	0,8	132	1,1
Verkoop	750	5,4	475	3,6	355	2,8
Verwerking	124	0,9	97	0,7	100	0,8
Natuurbeheer	1.242	8,9	818	6,2	678	5,4
Recreatie	471	3,4	413	3,1	361	2,9
Totaal landbouwbedrijven	14.017		13.114		12.502	

Bron: CBS-Landbouwstelling, bewerking LEI.

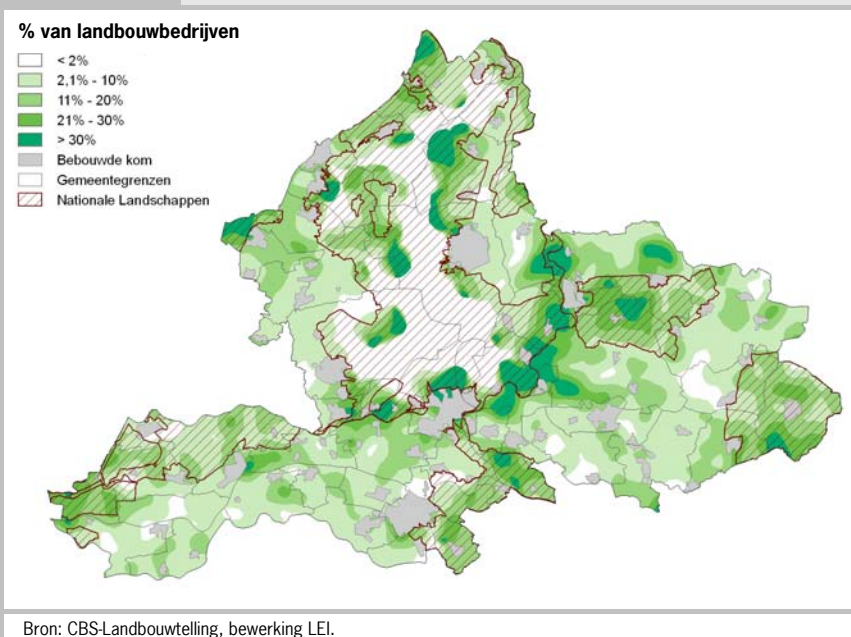

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

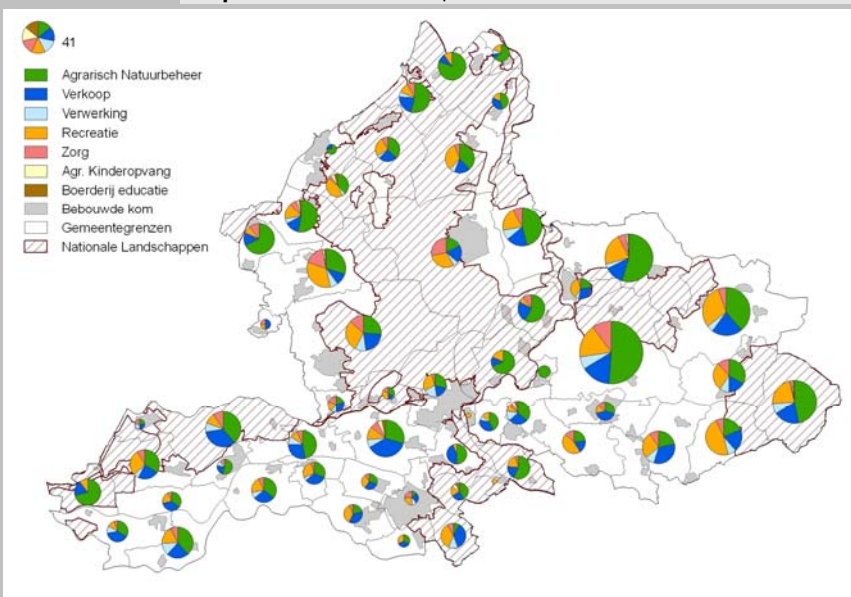
Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst ten oosten en aan de zuidelijke rand van de Veluwe (zie figuur 8.1). Opvallend is dat op de Veluwe zelf nauwelijks multifunctionele activiteiten plaatsvinden. De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer, boerderijverkoop en toerisme (zie figuur 8.2). Binnen de provincie Gelderland laat een groot aantal gemeenten een negatieve ontwikkeling zien van het aantal multifunctionele activiteiten over de periode 2005 tot 2009 (zie figuur 8.3). Alleen in het zuidwesten is een positieve ontwikkeling te zien.

Figuur 8.1

Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Gelderland, 2009

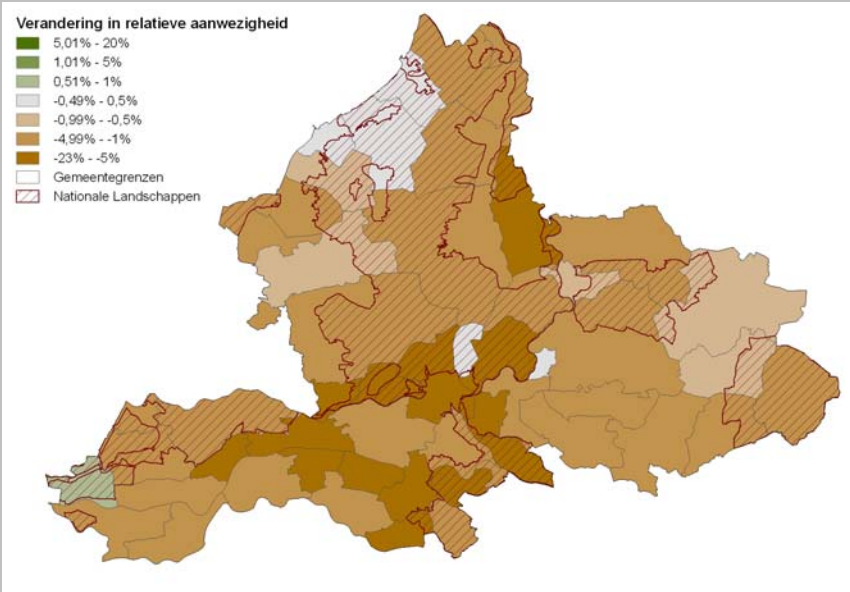
Figuur 8.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Gelderland, 2009

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Figuur 8.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Gelderland over de periode 2005-2009

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Gelderland is met € 49,7 mln. 16,1% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 8.2). Dit heeft met name te maken met de omvang van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten, dat gezien de karakteristieken van de landbouw (kleinschalige bedrijven) en natuur (de Veluwe en Achterhoek) van de provincie groter is dan in de andere provincies. Opvallend is dat boerderijverkoop goed is voor de hoogste omzet met € 20,5 mln., terwijl het aantal bedrijven met verkoop een sterke daling laat zien. Het hoogste percentage van bedrijven met een multifunctionele activiteit wordt behaald door agrarisch natuurbeheer, maar deze activiteit heeft de laagste omzet ten opzichte van de andere activiteiten in 2009.

Tabel 8.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Gelderland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	107	132	60-85	6,4	9,6	51,4
Boerderijverkoop	475	355	42-70	14,9	20,5	129,9
Natuurbeheer	818	678	5-7	5,7	3,9	33,4
Recreatie en toerisme	413	361	38-48	12,6	15,7	94,8
<i>Totaal</i>				<i>39,6</i>	<i>49,7</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

9 Provincie Utrecht

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg is toegenomen in de periode 2005-2009 (zie tabel 9.1). Vooral de ontwikkeling van recreatie is opvallend in vergelijking met andere provincies, waarbij de ontwikkeling van bedrijven met recreatie minder is of af neemt. Het aantal bedrijven met verkoop en agrarisch natuurbeheer daalt in de periode 2005-2009.

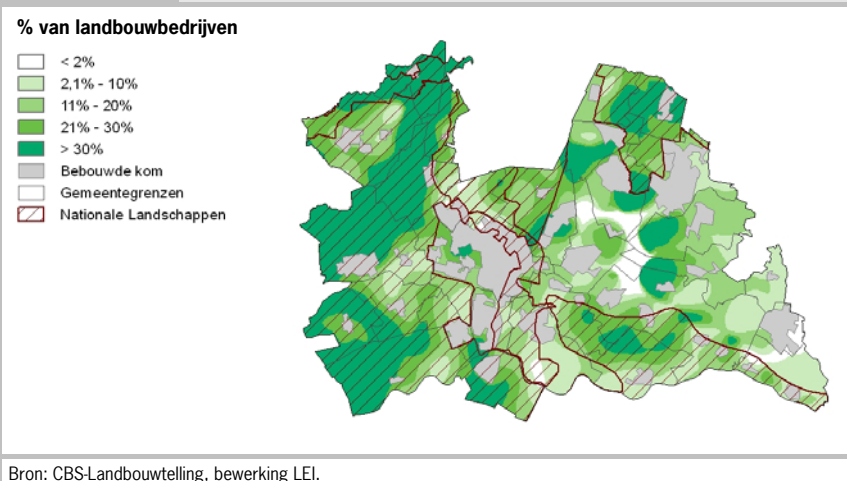
Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	30	0,9	30	1,0	36	1,2
Verkoop	190	5,9	122	4,0	103	3,5
Verwerking	78	2,4	53	1,7	54	1,8
Natuurbeheer	724	22,3	546	17,9	534	18,1
Recreatie	122	3,8	125	4,1	120	4,1
Totaal landbouwbedrijven	3.247		3.050		2.948	

Bron: CBS-Landbouw telling, bewerking LEI.

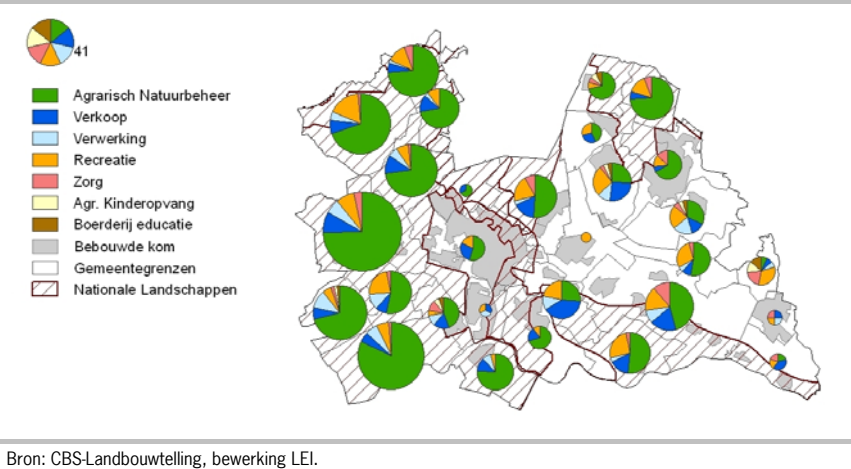
Spreiding multifunctionele landbouwbedrijven

De concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het westen van de provincie (zie figuur 9.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en boerderijverkoop (zie figuur 9.2). Opvallend is dat de gebieden met de meeste multifunctionele activiteiten wel een afname laten zien over de periode 2005 tot 2009 (zie figuur 9.3). De positieve ontwikkeling zit met name in het noorden van de provincie.

Figuur 9.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Utrecht, 2009

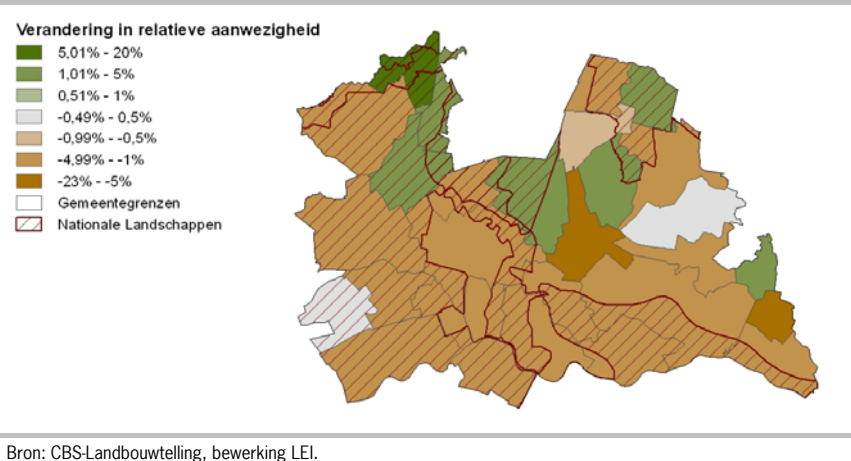

Figuur 9.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Utrecht, 2009

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Figuur 9.3 Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Utrecht over de periode 2005-2009

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Utrecht is met € 16,8 mln. 5,4% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 9.2). De gegevens laten zien dat de sectoren boerderijverkoop en recreatie & toerisme de hoogste omzet hebben. Belangrijk aandachtspunt zijn daarbij boerderijverkoop en agrarisch natuurbeheer wegens het afnemend aantal bedrijven.

Tabel 9.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Utrecht		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	30	36	60-85	1,8	2,6	51,4
Boerderijverkoop	122	103	42-70	3,8	5,9	129,9
Natuurbeheer	546	534	5-7	3,8	3,1	33,4
Recreatie en toerisme	125	120	38-48	3,8	5,2	94,8
<i>Totaal</i>				<i>13,2</i>	<i>16,8</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouwteiling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

10 Provincie Noord-Holland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg is het in de periode 2005-2009 verdubbeld (zie tabel 10.1). Dit in tegenstelling tot het aantal bedrijven met verkoop en/of verwerking dat bijna gehalveerd is. Daarnaast laten de bedrijven met agrarisch natuurbeheer en recreatie een daling zien.

Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	45	0,8	66	1,2	83	1,5
Verkoop	341	5,8	213	3,9	179	3,3
Verwerking	120	2,0	61	1,1	83	1,5
Natuurbeheer	829	14,1	587	10,9	631	11,7
Recreatie	250	4,3	195	3,6	228	4,2
Totaal landbouwbedrijven	5.859		5.409		5.412	

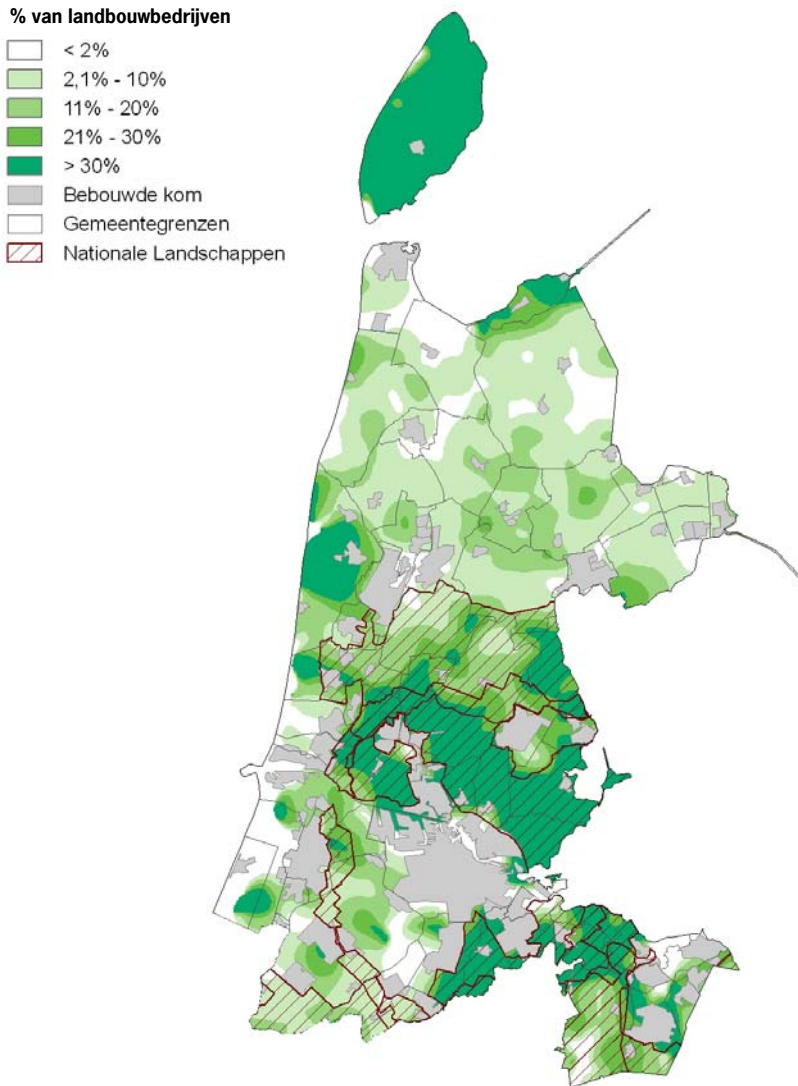
Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst op Texel en ten noorden van Amsterdam (zie figuur 10.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer en toerisme (zie figuur 10.2). In de periode 2005-2009 neemt het aantal multifunctionele activiteiten toe in de concentratiegebieden (zie figuur 10.3). In West-Friesland is de sterkste daling zichtbaar.

Figuur 10.1

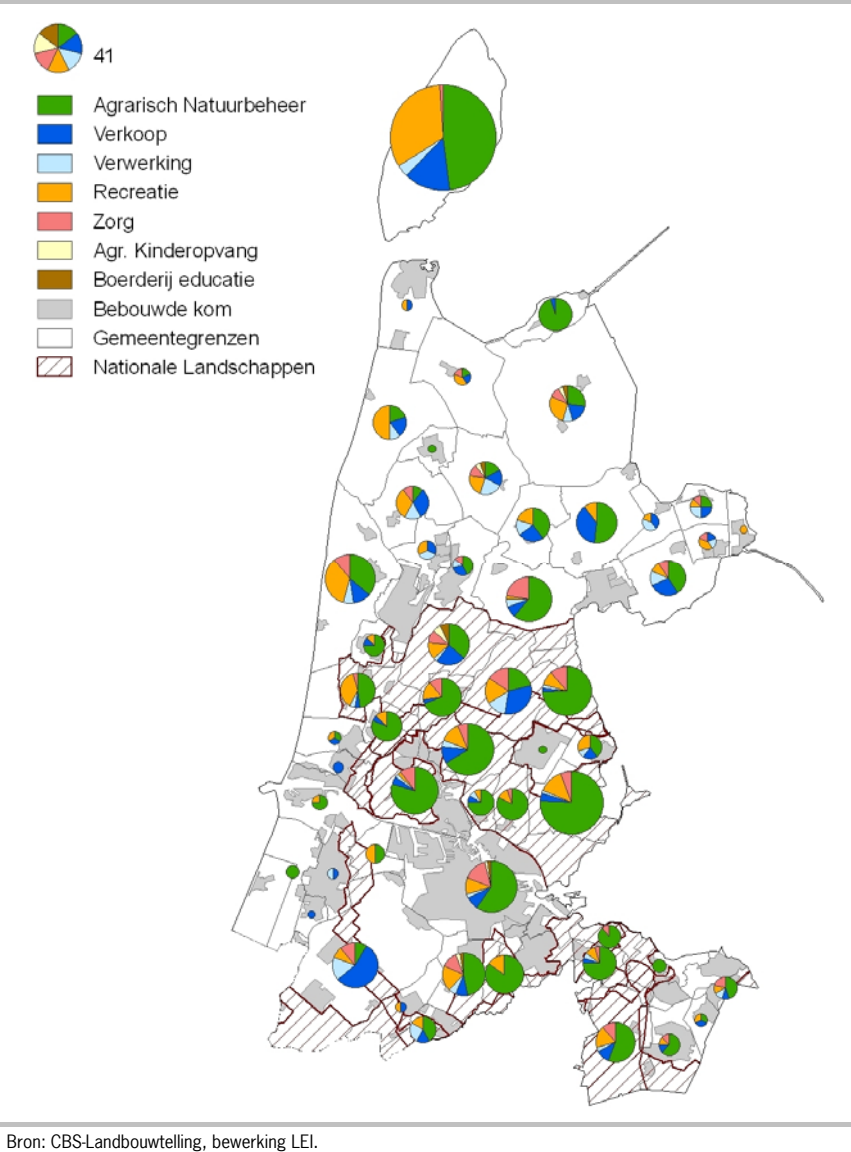
Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Noord-Holland, 2009

Bron: CBS-Landbouw telling, bewerking LEI.

Figuur 10.2

Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Noord-Holland, 2009

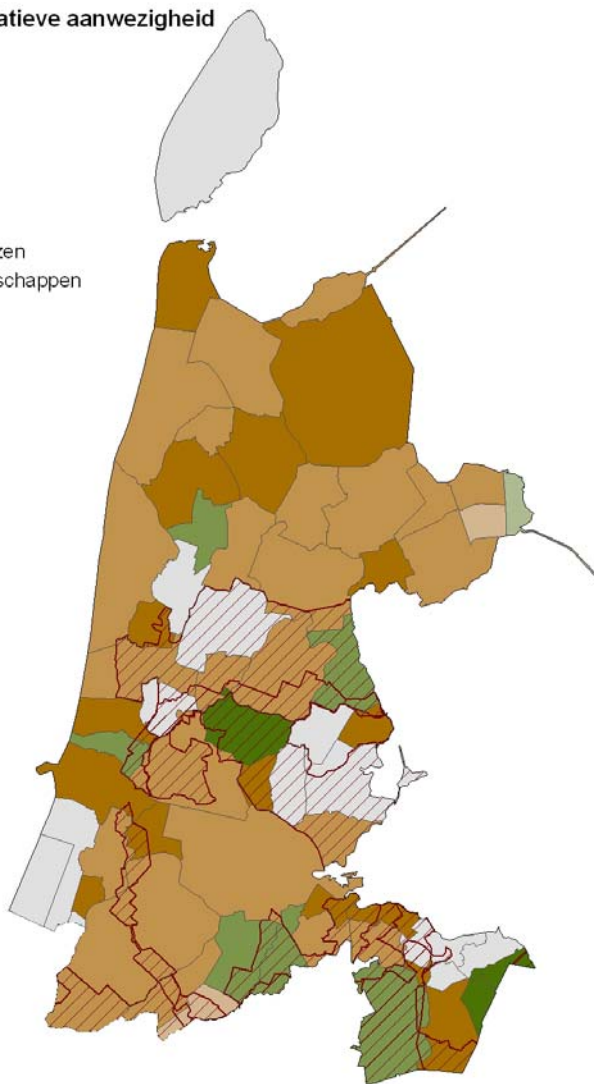

Figuur 10.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Noord-Holland over de periode 2005-2009

Verandering in relatieve aanwezigheid

- 5,01% - 20%
- 1,01% - 5%
- 0,51% - 1%
- -0,49% - 0,5%
- -0,99% - -0,5%
- -4,99% - -1%
- -23% - -5%
- Gemeentegrenzen
- ▨ Nationale Landschappen

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Noord-Holland is met € 29,8 mln. 9,6% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 10.2). Boerderijverkoop is de belangrijkste sector voor de omzet. Dit is een aandachtspunt, omdat deze sector de sterkste daling door de jaren laat zien en er gekeken moet worden of alleen het aantal bedrijven afneemt en daarmee ook de omvang of dat de omvang gelijk blijft (door de opschaling van bestaande bedrijven met huisverkoop). Een sterke stijger zijn de zorgboerderijen die bijna een omzetverdubbeling hebben in de periode 2007-2009.

Tabel 10.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Noord-Holland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	66	83	60-85	3,9	6,0	51,4
Boerderijverkoop	213	179	42-70	6,7	10,3	129,9
Natuurbeheer	587	631	5-7	4,1	3,6	33,4
Recreatie en toerisme	195	228	38-48	5,9	9,9	94,8
<i>Totaal</i>				<i>20,6</i>	<i>29,8</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

11 Provincie Zuid-Holland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg is toegenomen in de periode 2005-2009 (zie tabel 11.1). Verkoop laat een sterke daling zien, zowel qua aantallen als ook qua aandeel in het totaal aantal bedrijven in de provincie. Opvallend is dat het percentage van bedrijven met natuurbeheer toe neemt ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in de periode 2007 tot 2009 terwijl het aantal bedrijven af neemt.

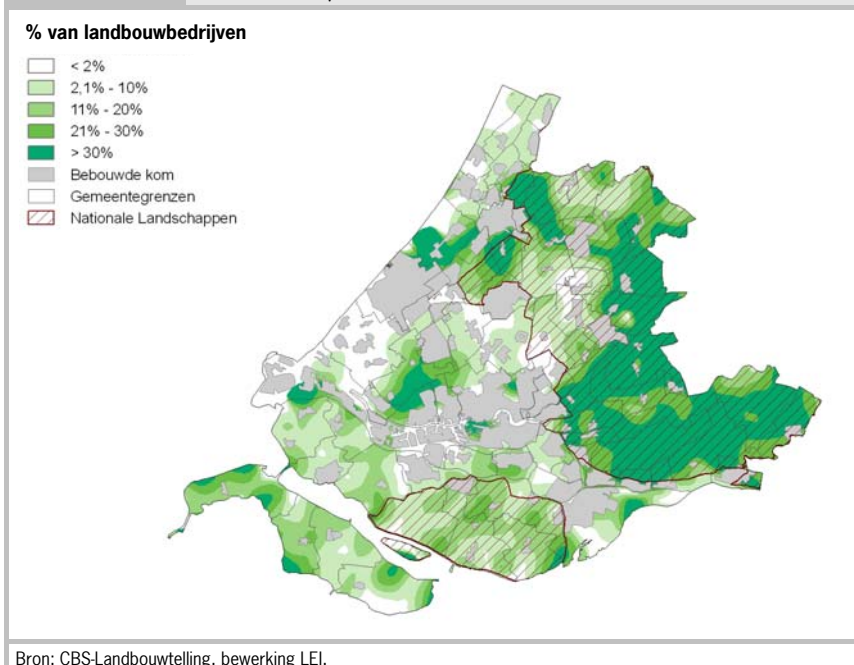
Tabel 11.1		Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Zuid-Holland, 2005-2009				
Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	53	0,6	58	0,7	65	0,9
Verkoop	438	5,0	299	3,7	219	3,1
Verwerking	197	2,2	150	1,9	131	1,8
Natuurbeheer	1.161	13,2	847	10,5	796	11,2
Recreatie	230	2,6	205	2,5	151	2,1
Totaal landbouwbedrijven	8.827		8.069		7.114	

Bron: CBS-Landbouwstelling, bewerking LEI.

Spreiding multifunctionele landbouwbedrijven

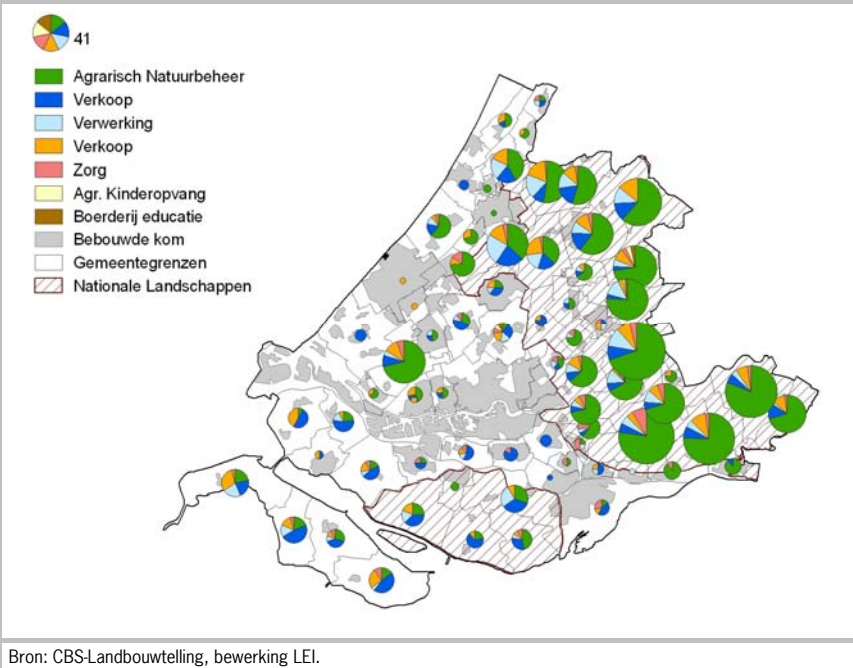
Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het midden van het Groene Hart en Midden-Delfland (zie figuur 11.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer, boerderijverkoop en toerisme (zie figuur 11.2). De provincie laat een verschillend beeld zien van de ontwikkeling in de periode 2005 tot 2009 (zie figuur 11.3). Boven Rotterdam is een sterke afname te zien terwijl in het Groene Hart een toename te zien is van het aantal multifunctionele activiteiten.

Figuur 11.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Zuid-Holland, 2009

Figuur 11.2

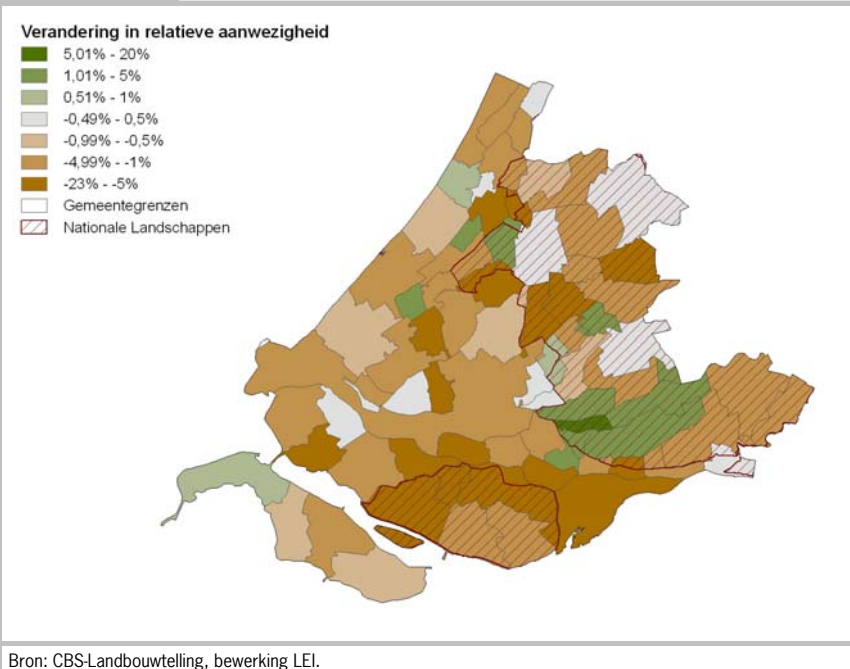
Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Zuid-Holland, 2009

Figuur 11.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Zuid-Holland over de periode 2005-2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Zuid-Holland is met € 28,5 mln. 9,2% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 11.2). Boerderijverkoop is de belangrijkste sector voor de omzet. Dit is een aandachtspunt gezien de daling van het aantal bedrijven in de periode 2005-2009. Daarnaast heeft recreatie en toerisme een aanzienlijk aandeel in de omzet.

Tabel 11.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Zuid-Holland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	58	65	60-85	3,5	4,7	51,4
Boerderijverkoop	229	219	42-70	7,2	12,6	129,9
Natuurbeheer	847	796	5-7	5,9	4,6	33,4
Recreatie en toerisme	205	151	38-48	6,2	6,6	94,8
<i>Totaal</i>				<i>22,8</i>	<i>28,5</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouwteiling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

12 Provincie Zeeland

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

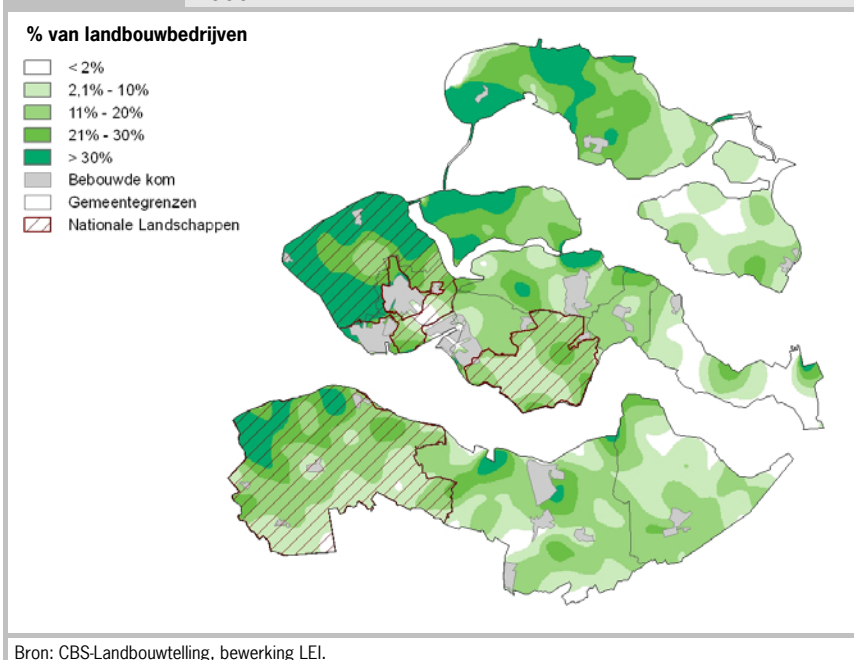
Het aantal bedrijven met zorg is toegenomen in de periode 2005-2009 (zie tabel 12.1). Vooral de ontwikkeling van recreatie is opvallend in vergelijking met andere provincies, waarbij de ontwikkeling van bedrijven met recreatie minder is of af neemt. Het aantal bedrijven met verkoop en agrarisch natuurbeheer daalt in de periode 2005-2009.

Tabel 12.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Zeeland, 2005-2009						
Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	19	0,5	26	0,8	24	0,7
Verkoop	359	9,9	240	7,0	177	5,5
Verwerking	73	2,0	52	1,5	50	1,6
Natuurbeheer	395	10,9	294	8,6	169	5,2
Recreatie	323	8,9	277	8,1	268	8,3
Totaal landbouwbedrijven	3.620		3.414		3.226	
Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.						

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

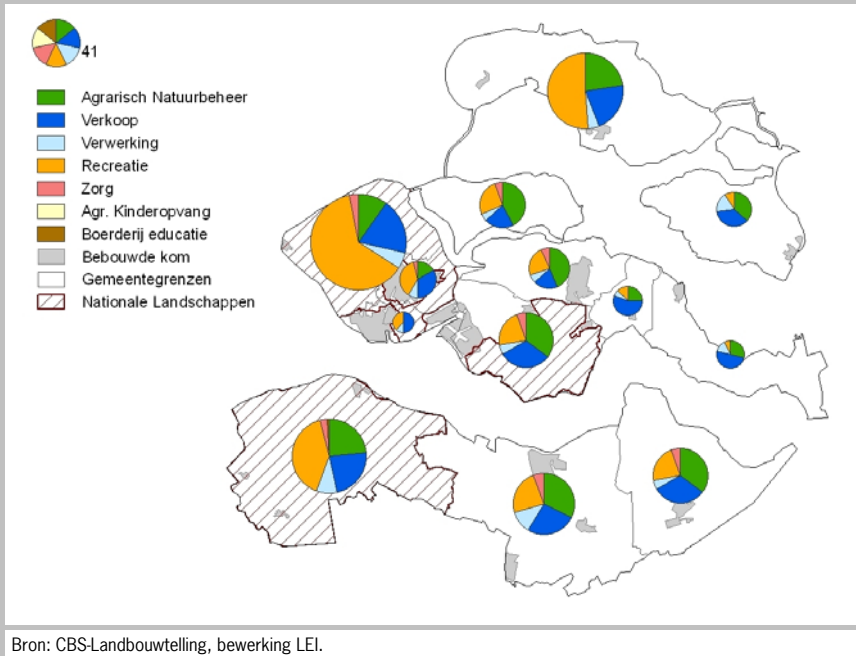
De concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in de kustgebieden in het westen van de provincie (zie figuur 12.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn toerisme en boerderijverkoop (zie figuur 12.2). In de gehele provincie is een afname te zien in de periode 2005 tot 2009 van het aantal activiteiten met de hoogste afname in de kustgemeenten en in het oosten (zie figuur 12.3).

Figuur 12.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Zeeland, 2009

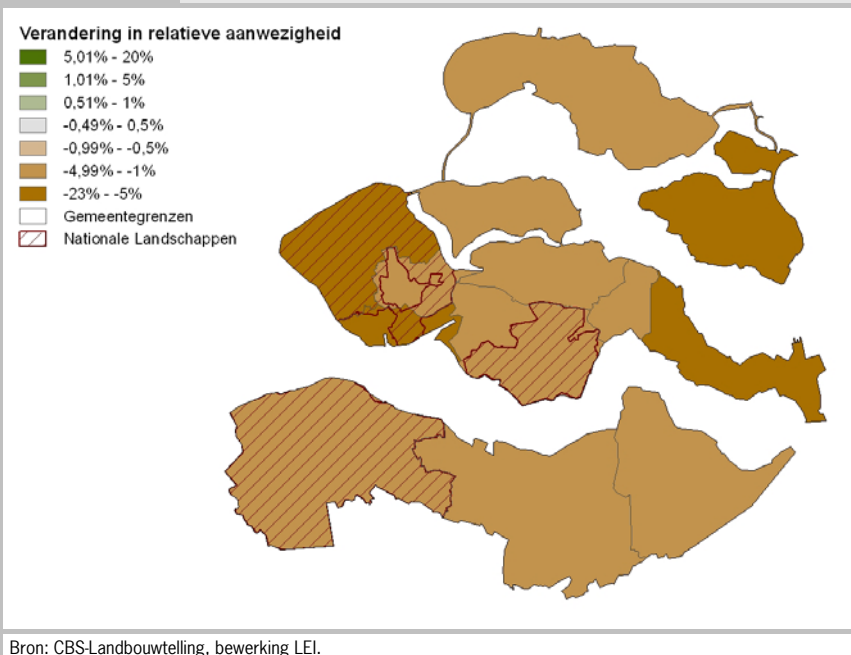
Figuur 12.2

Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Zeeland, 2009

Figuur 12.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Zeeland over de periode 2005-2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Zeeland is met € 24,5 mln. 7,9% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 12.2). Recreatie & toerisme en boerderijverkoop zijn de belangrijkste sectoren voor de omzet in de provincie. Gezien de daling van het aantal bedrijven is dit een aandachtspunt.

Tabel 12.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Zeeland		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	26	24	60-85	1,5	1,7	51,4
Boerderijverkoop	240	177	42-70	7,5	10,2	129,9
Natuurbeheer	294	169	5-7	2,0	1,0	33,4
Recreatie en toerisme	277	268	38-48	8,4	11,6	94,8
<i>Totaal</i>				<i>19,4</i>	<i>24,5</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouwtelling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

13 Provincie Noord-Brabant

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

In de periode 2005-2009 is alleen het aantal bedrijven met zorg toegenomen (zie tabel 13.1). Het aantal en percentage bedrijven met natuurbeheer is sterk gedaald in deze periode. Het aantal bedrijven met recreatie is gedaald in de periode 2007-2009, maar is in percentage ten opzichte van het aantal agrarische bedrijven constant gebleven.

Tabel 13.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten ten opzichte van het aantal landbouwbedrijven in Noord-Brabant, 2005-2009						
Sector	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	87	0.6	98	0.7	106	0.8
Verkoop	875	6.0	512	3.7	414	3.2
Verwerking	146	1.0	87	0.6	70	0.5
Natuurbeheer	723	5.0	359	2.6	246	1.9
Recreatie	391	2.7	331	2.4	307	2.4
Totaal landbouwbedrijven	14.521		13.658		12.985	

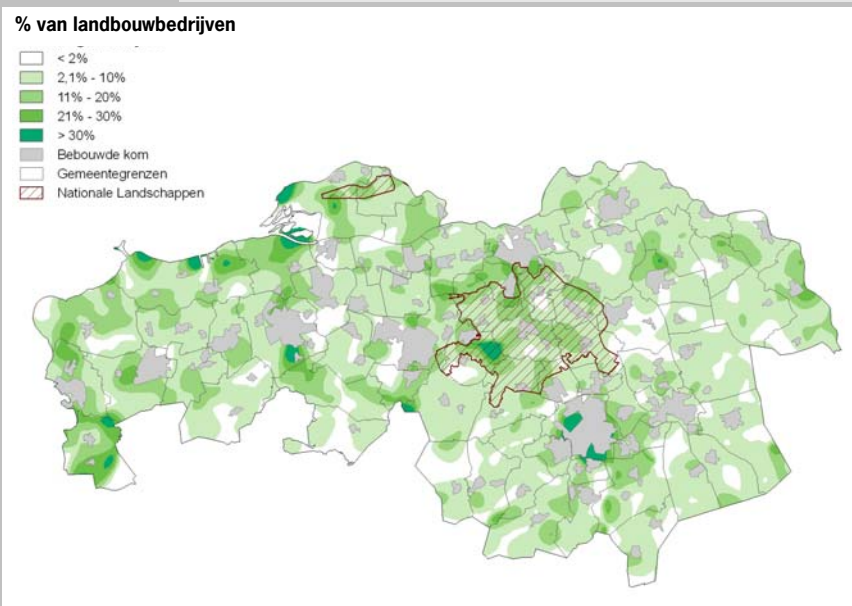
Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

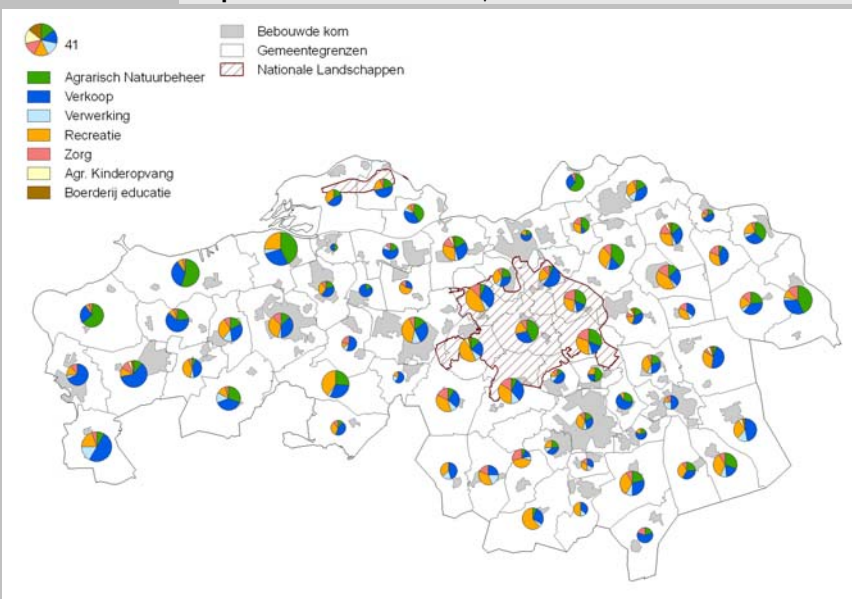
Opvallend is dat de concentratie van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten verspreid ligt over de provincie en slechts in een paar gemeenten er uit springt (zie figuur 13.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn boerderijverkoop en toerisme (zie figuur 13.2). In tegenstelling tot figuur 13.1 laat figuur 13.3 zien dat het aantal multifunctionele activiteiten sterk is afgenomen in het westen van Noord-Brabant. In het oosten laten een aantal gemeenten een constant of een stijgend beeld zien.

Figuur 13.1 Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Noord-Brabant, 2009

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

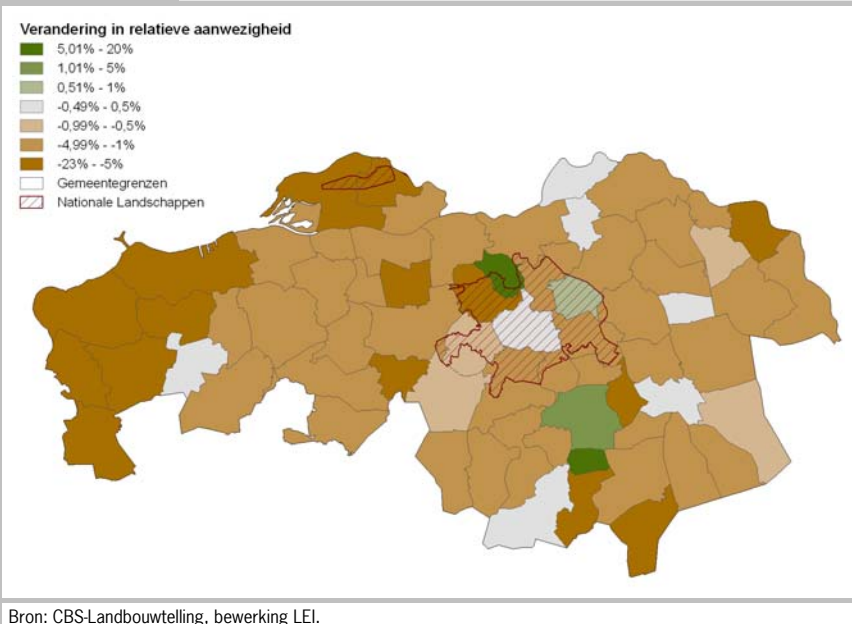
Figuur 13.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Noord-Brabant, 2009

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI.

Figuur 13.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Noord-Brabant over de periode 2005-2009

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Noord-Brabant is met € 46,3 mln. 15,0% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 13.2). Boerderijverkoop is een belangrijke sector voor de omzet. Dit is een aandachtspunt, omdat deze sector de sterkste daling door de jaren laat zien en er gekeken moet worden of alleen het aantal bedrijven afneemt en daarmee ook de omzet of dat de omzet van boerderijverkoop gelijk blijft (door de opschaling van bestaande bedrijven met huisverkoop).

Recreatie en toerisme heeft ook een belangrijk aandeel in de omzet.

Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Noord-Brabant		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	98	106	60-85	5,8	7,7	51,4
Boerderijverkoop	512	414	42-70	16,1	23,9	129,9
Natuurbeheer	359	246	5-7	2,5	1,4	33,4
Recreatie en toerisme	331	307	38-48	10,1	13,3	94,8
<i>Totaal</i>				<i>34,5</i>	<i>46,3</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

14 Provincie Limburg

Aantal en ontwikkeling multifunctionele landbouwbedrijven

Het aantal bedrijven met zorg en verwerking zijn als enige sectoren toegenomen in de periode 2007-2009 (zie tabel 14.1). Opvallend is dat het aantal bedrijven met verkoop sterk blijft dalen in deze periode. Recreatie blijft afnemen, maar wel heeft een bijna gelijk aandeel landbouwbedrijven recreatie (in zowel 2007 als in 2009 was het 3,4%) van het totaal aantal landbouwbedrijven.

	2005		2007		2009	
	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven	aantal bedrijven	% totaal aantal landbouwbedrijven
Zorgboerderijen	31	0,6	35	0,7	45	0,9
Verkoop	651	11,6	364	6,9	290	5,8
Verwerking	72	1,3	45	0,8	47	0,9
Natuurbeheer	543	9,7	384	7,2	300	6,0
Recreatie	230	4,1	180	3,4	169	3,4
Totaal landbouwbedrijven	5.611		5.305		4.994	

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Spreading multifunctionele landbouwbedrijven

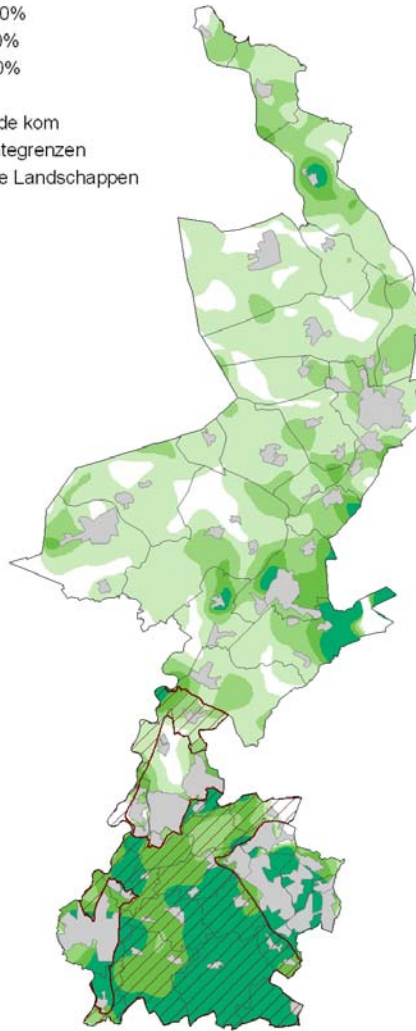
Het percentage van landbouwbedrijven met multifunctionele activiteiten is het hoogst in het zuiden van de provincie (zie figuur 14.1). De belangrijkste multifunctionele activiteiten in deze concentratiegebieden zijn agrarisch natuurbeheer, boerderijverkoop en toerisme (zie figuur 14.2). Opvallend is dat in de gehele provincie een sterke daling van het aantal multifunctionele activiteiten zichtbaar is over de periode 2005 tot 2009 (zie figuur 14.3). Alleen de gemeente Voerendaal laat een groei zien.

Figuur 14.1

Verhouding multifunctionele activiteiten ten opzichte van het totaal aantal landbouwbedrijven in de provincie Limburg, 2009

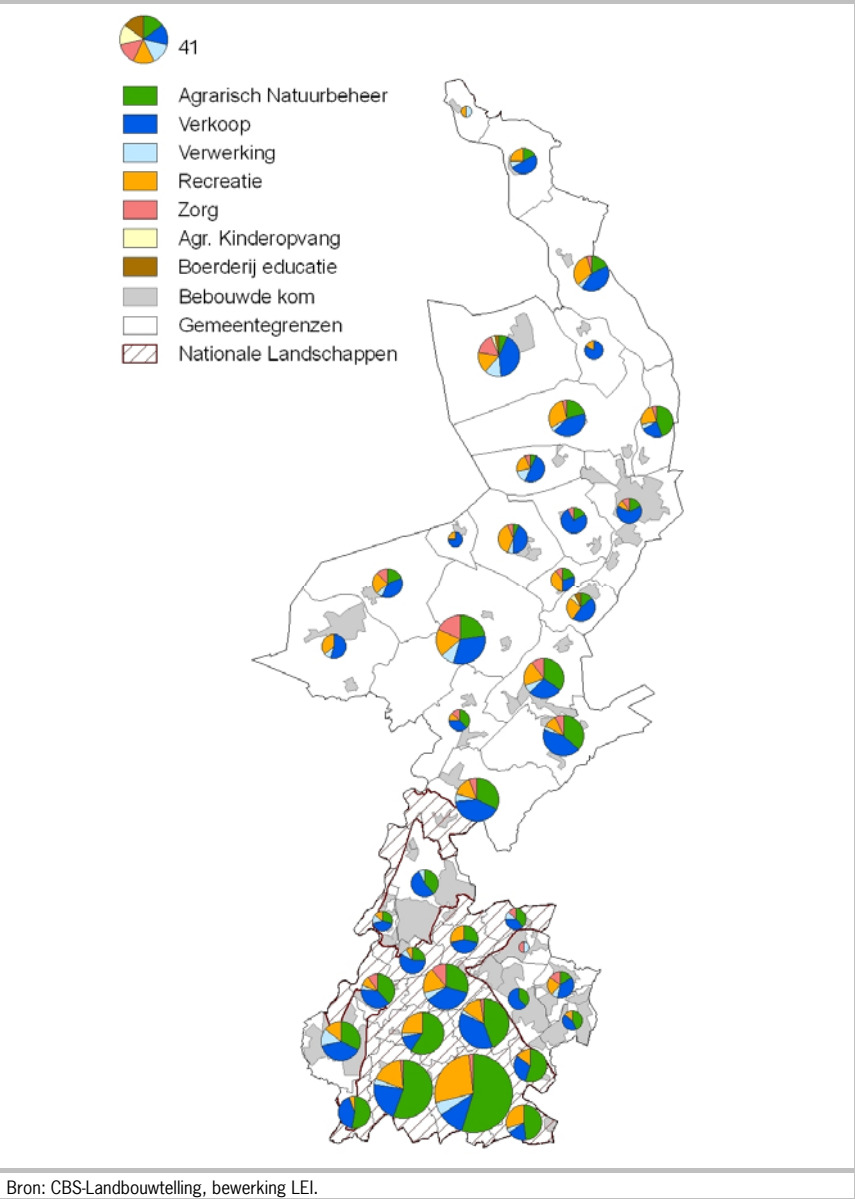
% van landbouwbedrijven

- < 2%
- 2,1% - 10%
- 11% - 20%
- 21% - 30%
- > 30%
- Bebouwde kom
- Gemeentegrenzen
- Nationale Landschappen

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

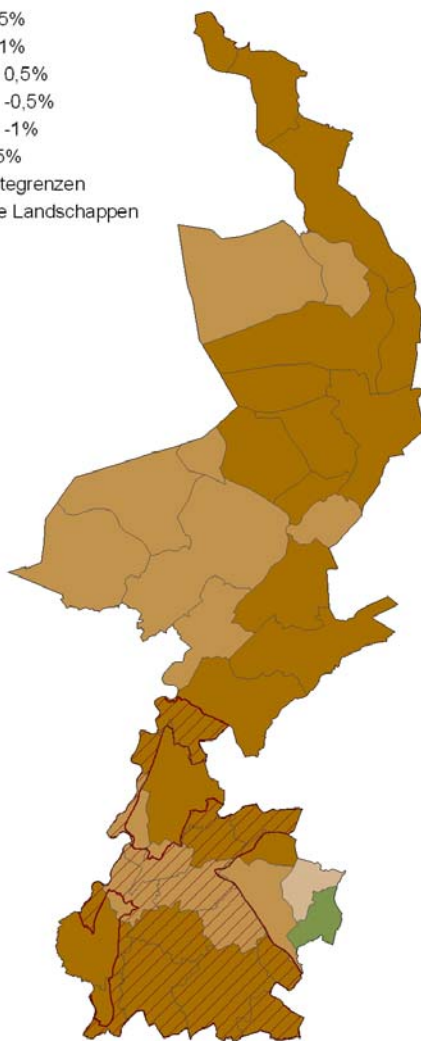
Figuur 14.2 Samenstelling multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Limburg, 2009

Figuur 14.3

Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten per gemeente in de provincie Limburg over de periode 2005-2009

Verandering in relatieve aanwezigheid

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI.

Omzet multifunctionele landbouwbedrijven

In de provincie Limburg is met € 29,2 mln. 9,4% van de totale omzet uit multifunctionele activiteiten in Nederland in 2009 behaald (zie tabel 14.2). Boerderijverkoop is de belangrijkste sector in de provincie qua omzet. Dit is een aandachtspunt, omdat deze sector de sterkste daling door de jaren laat zien en er gekeken moet worden of alleen het aantal bedrijven afneemt en daarmee ook de omzet of dat de omzet van boerderijverkoop gelijk blijft (door de opschaling van bestaande bedrijven met huisverkoop).

Tabel 14.2 Totaaloverzicht omzetschattingen voor 2007-2009 a)						
Sector	Aantal bedrijven		Per bedrijf * 1.000 euro	Gemiddelde omzet in mln. euro Limburg		Gemiddelde omzet in mln. euro NL
	2007	2009		2007	2009	
Zorgboerderijen	35	45	60-85	2,1	3,5	51,4
Boerderijverkoop	364	290	42-70	11,4	16,7	129,9
Natuurbeheer	384	300	5-7	2,7	1,7	33,4
Recreatie en toerisme	180	169	38-48	5,5	7,3	94,8
<i>Totaal</i>				<i>21,7</i>	<i>29,2</i>	<i>309,5</i>

a) Omzetrangere en aantal bedrijven zijn niet vermenigvuldigbaar. Dit geldt ook voor het totaal aantal verbrede bedrijven. De meeste bedrijven hebben meerdere verbredingsactiviteiten.
Bronnen: CBS-Landbouw telling, Roest et al. (2010), bewerking LEI.

15 Conclusies

In deze studie komt naar voren dat de ontwikkeling van de multifunctionele sectoren in de verschillende provincies uiteenloopt. De overzichtskaarten van de provincies laten zien dat bepaalde multifunctionele activiteiten in een aantal regio's een belangrijker rol spelen dan in andere regio's. Zo wordt in de veenweidegebieden in Zuid-Holland en Friesland, waar vooral melkveebedrijven te vinden zijn, veel aan natuurbeheer gedaan. In de zuidelijke provincies speelt daarentegen boerderijverkoop een belangrijke rol. In de kustgemeenten van Zeeland en op Texel is recreatie en toerisme op agrarische bedrijven een groeiende sector.

Voor de provinciale en gemeentelijke overheden is het van belang om zicht te hebben op de ontwikkeling van de multifunctionele activiteiten in de agrarische sectoren. Op die manier kunnen de verantwoordelijke bestuurders hun beleid zo goed mogelijke afstemmen op de betreffende sectoren en, indien gewenst, verdere ontwikkeling stimuleren, of, indien noodzakelijk, 'wildgroei' in toom houden.

Terwijl het aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten volgens de officiële gegevens uit de Landbouwtelling weliswaar daalt, nemen bestaande multifunctionele bedrijven in omvang toe en gaan steeds professioneler werken. Dit draagt bij aan de betekenis van de multifunctionele landbouw, zoals ook is beschreven in het achtergronddocument *Kijk op multifunctionele landbouw: Omzet en omvang*.

Literatuur

Roest, A, K. Oltmer, G. Venema, J. Jager, L. Jeursissen, E. Gies, H. Schoorlemmer, V. Hendriks-Goossens, A. Dekking, J. Kamstra en A. Visser, *Kijk op multifunctionele landbouw, omzet en impact, achtergronddocument*. Rapport 2009-041, LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Schoorlemmer, H., V. Hendriks-Goossens, A. Dekking, J. Kamstra, A. Visser, A. Roest, K. Oltmer, G. Venema, J. Jager, L. Jeurissen en E. Gies, *Kijk op multifunctionele landbouw, omzet en impact*. Brochure. Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V., Lelystad, 2009.

Bijlage 1

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten per provincie, 2007-2009

Tabel B1.1 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Groningen, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Appingedam	0	0	0	0	0	0	7	8	0	0
Bedum	3	3	2	1	0	0	19	17	4	2
Bellingwedde	0	0	8	8	1	3	23	21	3	3
De Marne	1	1	8	10	1	4	20	21	6	6
Delfzijl	0	0	12	6	3	4	16	12	3	0
Eemsmond	1	2	5	3	1	2	23	19	5	4
Groningen	2	3	4	4	1	0	9	11	1	1
Grootegast	2	2	3	1	1	0	63	54	3	2
Haren	0	1	3	3	1	2	14	7	2	2
Hoogezand-Sappemeer	0	1	1	2	0	0	5	3	2	1
Leek	1	3	3	6	3	4	29	27	6	2
Loppersum	0	0	3	1	0	0	13	11	0	0
Marum	0	1	0	2	0	0	35	28	3	2
Menterwolde	2	1	6	7	1	3	2	3	5	5
Pekela	0	0	0	0	0	0	9	6	2	0
Reiderland	0	0	2	0	0	0	20	16	2	2
Scheemda	1	1	7	3	2	2	12	9	4	4
Slochteren	1	2	9	7	0	1	19	17	3	0

Tabel B1.1 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Groningen, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Stadskanaal	1	1	3	1	1	0	13	12	3	1
Ten Boer	0	0	3	3	0	0	18	15	2	2
Veendam	0	0	2	1	0	0	10	9	2	1
Vlagtwedde	1	0	8	3	1	0	30	22	4	5
Winschoten	0	1	0	2	0	0	0	0	0	1
Winsum	2	3	3	6	1	1	32	37	3	5
Zuidhorn	1	2	10	8	2	3	46	45	4	2

Bron: CBS-Landbouwteiling.

Tabel B1.2 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Friesland, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Achtkarspelen	2	1	3	5	2	1	72	93	6	4
Ameland	0	0	3	3	1	1	33	30	20	17
Boarnsterhim	0	1	3	3	1	1	55	69	13	13
Bolsward	0	0	0	0	0	0	2	3	3	1
Dantumadeel	3	3	3	3	0	0	60	57	5	4
Dongeradeel	4	3	17	17	3	4	64	50	10	7
Ferwerderadiel	1	2	1	0	1	1	35	38	4	5
Franekeradeel	3	3	10	8	2	4	39	41	3	5
Gaasterlan-Sleat	2	2	2	3	2	3	59	51	14	13
Harlingen	0	0	4	4	1	4	1	2	0	0
Heerenveen	1	2	3	2	0	0	26	24	3	3
Het Bildt	1	1	3	5	0	4	4	5	1	1
Kollumerland en Nieuwkruisland	1	1	10	6	2	3	64	62	2	3
Leeuwarden	0	0	0	0	0	0	11	9	3	1
Leeuwarderadeel	1	0	4	4	0	0	10	11	0	1
Lemsterland	1	2	3	1	0	0	26	18	4	5
Littenseradiel	1	2	1	2	0	2	69	85	3	3
Meenaldumadeel	1	1	3	5	1	1	21	23	2	0

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Friesland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Nijefurd	0	0	3	4	1	2	77	70	7	9		
Ooststellingwerf	10	9	6	5	1	1	45	35	8	3		
Opsterland	2	3	5	5	2	2	63	59	11	12		
Schiermonnikoog	0	0	1	0	1	0	6	8	6	6		
Skarsterlan	2	2	1	2	0	0	89	86	7	5		
Smallingerland	1	2	2	2	1	1	81	78	4	4		
Sneek	0	0	0	0	0	0	3	2	0	1		
Terschelling	0	1	4	5	4	3	22	19	9	10		
Tytsjerksteradiel	5	3	3	4	1	4	120	127	3	5		
Vlieland	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0		
Weststellingwerf	0	2	9	5	4	2	62	65	5	9		
Wunseradiel	2	2	21	8	2	4	116	85	19	12		
Wymbritseradiel	0	1	2	1	0	0	73	58	20	18		

Bron: CBS-Landbouwelling.

Tabel B1.3 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Drenthe, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Aa en Hunze	5	5	14	16	1	2	24	22	12	14
Assen	0	0	5	3	0	0	8	5	2	3
Borger-Odoorn	5	6	10	6	0	0	10	10	13	16
Coevorden	3	4	16	9	1	4	34	23	8	9
De Wolden	4	8	13	10	6	7	60	30	15	9
Emmen	4	5	10	10	1	0	6	5	6	3
Hoogeveen	2	2	3	3	2	2	16	11	8	6
Meppel	2	2	5	2	1	1	16	10	2	2
Midden-Drenthe	5	2	19	11	4	5	22	16	14	9
Noordenveld	3	5	3	5	0	1	36	16	7	9
Tynaarlo	1	1	7	5	1	2	22	18	6	8
Westerveld	9	8	12	10	4	3	26	22	24	18

Bron: CBS-Landbouwelling.

Tabel B1.4

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Overijssel, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Almelo	1	1	4	2	1	0	2	1	3	1
Borne	0	0	2	3	1	0	3	1	3	2
Dalfsen	2	3	10	5	3	2	16	15	13	7
Deventer	4	5	15	14	3	4	24	12	17	15
Dinkelland	4	3	19	20	5	7	37	24	23	26
Enschede	4	3	9	5	2	1	29	19	4	5
Haaksbergen	2	2	8	6	1	1	7	4	9	6
Hardenberg	4	5	23	17	2	5	17	10	20	15
Hellendoorn	4	3	8	4	0	0	7	4	6	4
Hengelo	1	2	5	5	1	1	10	9	6	7
Hof van Twente	4	3	17	10	10	9	15	11	23	23
Kampen	1	4	7	8	1	1	54	38	5	6
Losser	2	3	7	4	2	3	37	26	16	16
Oldenzaal	2	2	4	1	1	1	5	3	1	1
Olst-Wijhe	4	6	13	15	2	1	25	13	7	5
Ommen	1	3	13	6	4	3	26	16	21	19
Raalte	7	3	11	11	3	6	21	19	19	14
Rijssen-Holten	2	2	3	3	0	1	2	0	8	9

Tabel B1.4	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Overijssel, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Staphorst	4	6	3	5	0	0	23	21	5	4		
Steenwijkerland	3	4	11	10	4	3	70	43	23	21		
Tubbergen	2	2	10	9	4	4	37	24	29	28		
Twenterand	0	0	6	4	1	4	14	6	6	9		
Wierden	4	3	6	6	3	3	15	11	8	8		
Zwartewaterland	2	3	0	0	0	0	33	15	3	3		
Zwolle	2	2	9	4	0	0	29	9	4	2		

Bron: CBS-Landbouwteeling.

Tabel B1.5	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Flevoland, 2007-2009											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Almere	0	1	2	1	0	0	1	2	2	1		
Dronten	3	3	18	13	3	12	42	15	12	6		
Lelystad	4	5	7	7	1	1	15	9	3	2		
Noordoostpolder	5	7	30	24	8	15	59	43	29	23		
Urk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Zeewolde	2	2	5	3	1	4	13	15	7	6		

Bron: CBS-Landbouwteiling.

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Gelderland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Aalten	1	4	16	11	7	4	16	10	27	25		
Apeldoorn	9	10	13	7	2	2	11	6	16	10		
Arnhem	2	1	3	4	2	4	5	6	7	6		
Barneveld	5	9	13	6	3	4	18	16	23	20		
Berkelland	5	5	17	19	5	4	46	34	31	26		
Beuningen	1	1	7	3	0	0	8	3	3	3		
Bronckhorst	10	16	34	24	8	10	80	81	26	27		
Brummen	2	3	6	7	0	0	19	17	4	2		
Buren	6	5	29	17	4	4	31	20	7	5		
Culemborg	1	1	1	2	1	2	6	1	2	0		
Doesburg	0	0	0	0	0	0	4	6	0	0		
Doetinchem	2	2	7	6	1	0	6	4	4	2		
Druten	2	1	6	6	2	1	12	6	4	5		
Duiven	0	0	9	5	1	1	6	6	2	2		
Ede	5	7	14	11	3	5	15	14	17	15		
Elburg	4	3	7	8	3	2	22	20	3	4		
Epe	2	2	8	6	1	1	16	12	9	10		
Ermelo	0	1	4	0	1	1	12	8	8	9		

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Gelderland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Geldermalsen	2	3	13	8	5	2	14	12	10	10		
Groesbeek	3	2	10	8	3	2	3	2	14	9		
Harderwijk	0	0	2	1	1	0	4	3	2	0		
Hatterm	0	0	1	1	1	1	8	6	2	2		
Heerde	0	0	5	4	0	1	14	6	3	3		
Heumen	0	0	3	2	0	0	0	2	2	2		
Lingewaal	0	0	5	5	0	0	21	20	2	3		
Lingewaard	0	0	16	8	0	0	14	8	4	2		
Lochem	2	5	15	13	3	4	59	51	26	20		
Maasdriel	1	3	12	9	5	5	19	15	6	7		
Millingen aan de Rijn	0	0	1	0	0	0	3	0	1	1		
Montferland	6	3	10	4	2	0	9	5	14	10		
Neder-Betuwe	1	3	10	9	0	3	19	16	5	3		
Neerijnen	1	1	7	5	1	0	9	5	2	3		
Nijkerk	2	4	6	5	2	0	29	25	3	3		
Nijmegen	0	2	4	0	1	0	2	0	4	1		
Nunspeet	1	2	8	6	1	1	8	9	10	6		
Oldebroek	0	0	3	3	1	0	22	25	4	3		

Tabel B1.6	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Gelderland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Oost Gelre	3	5	8	7	3	4	17	15	9	13		
Oude IJsselstreek	4	4	17	14	2	4	4	9	10	11		
Overbetuwe	3	4	24	20	3	4	16	16	8	6		
Putten	4	3	11	6	1	2	36	23	8	7		
Renkum	1	1	3	1	0	0	2	2	4	2		
Rheden	0	0	5	3	1	0	17	15	4	4		
Rijnwaarden	0	1	4	4	1	0	14	12	4	4		
Rozendaal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Scherpenzeel	0	1	3	2	0	0	1	0	1	1		
Tiel	1	1	10	2	0	1	2	5	1	0		
Ubbergen	0	0	3	3	1	0	6	5	4	2		
Voorst	3	5	16	11	4	5	26	28	9	12		
Wageningen	2	1	2	3	0	1	4	1	2	2		
West Maas en Waal	3	2	9	7	1	2	11	9	5	5		
Westervoort	0	0	2	0	0	0	2	0	1	1		
Wijchen	2	1	5	6	0	1	6	4	3	5		
Winterswijk	3	1	17	15	6	6	42	36	24	17		
Zaltbommel	0	1	4	7	1	2	8	6	4	2		

Tabel B1.6 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Gelderland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie		
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	
Zevenaar	2	1	5	6	1	3	9	8	2	2	
Zutphen	1	1	3	5	2	1	6	4	3	6	

Bron: CBS-Landbouwteiling.

Tabel B1.7 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Utrecht, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Abcoude	0	3	5	3	1	1	34	37	5	6
Amersfoort	1	2	5	1	0	0	8	10	3	2
Baarn	0	0	0	1	0	0	5	3	3	2
Breukelen	2	1	4	6	2	3	48	38	4	4
Bunnik	2	0	13	11	2	3	11	7	7	6
Bunschoten	1	2	2	2	0	0	19	26	3	5
De Bilt	2	2	6	6	1	1	21	18	9	7
De Ronde Venen	1	1	7	5	5	3	48	46	12	12
Eemnes	0	1	1	1	0	0	11	10	0	1
Houten	0	0	3	2	1	0	9	7	3	1
IJsselstein	1	2	4	3	2	2	6	8	1	1
Leusden	2	1	4	3	2	4	8	7	6	5
Loenen	0	0	4	4	1	1	21	21	5	3
Lopik	1	1	6	4	4	5	72	69	2	5
Maarsse	1	0	0	1	0	0	6	2	0	0
Montfoort	0	1	3	3	5	4	22	16	6	7
Nieuwegein	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1
Oudewater	1	1	3	4	6	6	42	39	4	3

Tabel B1.7 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Utrecht, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Renswoude	3	3	1	1	2	1	2	1	2	5
Rhenen	1	1	3	2	0	0	1	1	0	1
Soest	2	1	5	7	1	3	12	7	6	7
Utrecht	0	0	3	3	0	0	3	6	4	2
Utrechtse Heuvelrug	4	5	8	8	3	4	17	20	10	7
Veenendaal	1	1	3	1	1	1	1	0	1	1
Vianen	0	0	2	3	1	2	15	19	2	1
Wijk bij Duurstede	1	1	7	5	1	1	13	16	9	8
Woerden	2	4	16	10	11	7	83	88	12	9
Woudenberg	0	2	3	2	1	1	8	12	4	6
Zeist	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2

Bron: CBS-Landbouwteeling.

Tabel B1.8 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Holland, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Aalsmeer	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
Alkmaar	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Amstelveen	2	4	3	3	2	2	11	15	4	6
Amsterdam	6	7	6	4	2	1	28	28	4	5
Andijk	0	1	4	2	1	2	2	2	1	1
Anna Paulowna	0	1	3	1	1	0	0	1	1	2
Beemster	7	6	15	12	5	5	10	8	7	7
Bennebroek	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-
Bergen	2	5	7	5	3	3	19	16	9	15
Beverwijk	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0
Blaricum	1	2	1	1	0	1	3	4	0	1
Bloemendaal	0	0	0	0	0	0	1	3	1	0
Bussum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Castricum	2	1	2	1	1	1	12	10	7	8
Den Helder	0	0	2	1	0	0	0	0	3	1
Diemen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Drechterland	1	2	9	6	1	3	7	9	4	2
Edam-Volendam	0	0	2	2	0	1	2	3	2	3

Tabel B1.8

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Holland, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Enkhuizen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Graft-De Rijp	2	3	3	1	0	0	18	18	3	4
Haarlem	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	0	0	0	0	0	0	6	3	4	3
Haarlemmermeer	4	4	17	20	3	6	4	3	7	3
Harenkarspel	2	2	8	6	1	3	1	2	2	6
Heemskerk	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1
Heemstede	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Heerhugowaard	2	1	7	2	0	1	1	3	0	0
Heiloo	0	0	2	1	0	0	6	6	3	1
Hilversum	1	2	1	1	0	0	5	5	0	1
Hoorn	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Huizen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koggenland	4	8	10	3	1	2	25	22	1	1
Landsmeer	2	1	1	0	0	0	20	14	1	2
Langedijk	0	0	4	2	4	2	0	0	2	2
Laren	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1
Medemblik	0	0	11	11	3	0	15	15	4	3

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Holland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Muiden	1	1	0	0	0	0	10	8	1	0		
Naarden	0	0	0	0	0	0	2	3	0	0		
Niedorp	1	2	8	3	2	4	5	3	2	4		
Oostzaan	0	0	1	1	1	1	4	9	1	1		
Opmeer	2	0	7	5	2	3	11	8	4	4		
Ouder-Amstel	0	0	0	0	0	0	19	22	1	4		
Purmerend	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0		
Schagen	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0		
Schermer	2	3	8	7	1	1	15	11	3	4		
Stede Broec	1	1	1	1	1	1	1	0	2	2		
Texel	2	2	24	28	6	7	97	94	62	65		
Uitgeest	0	0	3	1	0	0	16	13	2	2		
Uithoorn	0	0	3	2	2	3	5	5	3	2		
Velsen	0	0	1	0	0	0	2	3	2	1		
Waterland	3	4	3	3	2	1	43	53	8	9		
Weesp	1	1	1	1	1	1	20	15	2	2		
Wervershoof	0	0	3	2	1	2	1	0	1	1		
Wieringen	0	0	1	1	0	0	16	18	1	0		

Tabel B1.8	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Holland, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Wieringermeer	4	2	6	4	3	2	2	5	4	6		
Wijdemeren	2	3	3	3	2	1	14	15	3	5		
Wormerland	2	3	3	5	3	2	37	31	5	6		
Zaanstad	3	4	4	2	1	1	29	31	3	1		
Zandvoort	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Zeevang	2	5	1	1	1	1	30	34	2	4		
Zijpe	0	0	7	4	3	2	6	4	10	10		

Bron: CBS-Landbouwteiling.

Tabel B1.9

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zuid-Holland, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Alblasserdam	2	2	1	0	1	1	2	1	0	0
Albrandswaard	2	1	8	4	1	1	1	0	2	1
Alkemade	1	-	10	-	11	-	22	-	11	-
Alphen aan den Rijn	2	2	7	9	8	6	33	32	5	7
Barendrecht	1	1	4	5	0	0	0	0	0	0
Bergambacht	2	2	7	3	8	5	35	26	4	1
Bernisse	0	1	5	5	2	1	2	2	1	2
Binnenmaas	0	0	12	8	2	6	8	7	5	2
Bodegraven	2	2	4	2	4	3	34	41	6	4
Boskoop	0	0	5	1	1	1	6	6	2	1
Brielle	0	0	8	7	1	2	3	3	1	1
Capelle aan den IJssel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cromstrijen	0	0	8	6	0	0	6	2	1	1
Delft	2	0	1	1	1	1	3	2	0	0
Dirksland	1	1	6	10	2	3	6	4	3	3
Dordrecht	1	2	3	3	0	0	1	1	1	1
Giessenlanden	2	2	5	6	4	4	45	62	8	8
Goedereede	2	1	7	5	3	5	7	5	6	7

Tabel B1.9

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zuid-Holland, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Gorinchem	0	0	1	1	0	0	6	7	0	0
Gouda	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Graafstroom	3	8	2	5	3	5	65	75	5	4
's-Gravenhage	1	0	2	1	1	0	2	1	4	1
Hardinxveld-Giessendam	1	1	0	0	0	0	5	8	1	0
Hellevoetsluis	0	0	4	1	0	0	0	0	0	1
Hendrik-Ido-Ambacht	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0
Hillegom	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0
Jacobsvoude	1	-	9	-	7	-	21	-	5	-
Kaag en Braassem	-	2	-	13	-	16	-	53	-	14
Katwijk	0	0	1	3	0	0	1	0	0	0
Korendijk	0	0	8	6	1	3	7	4	2	3
Krimpen aan den IJssel	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Lansingerland	0	1	4	3	1	2	1	1	3	2
Leerdam	1	1	5	6	2	1	29	29	4	5
Leiden	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Leiderdorp	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0
Leidschendam-Voorburg	1	3	1	0	0	0	12	14	2	2

Tabel B1.9

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zuid-Holland, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Liesveld	2	3	3	3	4	5	26	35	3	4
Lisse	0	0	0	0	0	0	3	2	3	1
Maassluis	0	0	0	0	0	0	2	2	2	1
Middelharnis	2	1	3	4	2	1	5	3	4	1
Midden-Delfland	3	3	4	5	2	2	46	40	11	6
Moordrecht	1	1	2	0	1	1	5	6	0	0
Nederlek	2	2	4	2	2	2	23	20	2	2
Nieuwerkerk aan den IJssel	0	1	1	1	1	1	2	2	2	0
Nieuwkoop	0	0	11	9	7	8	42	46	7	11
Nieuw-Lekkerland	3	4	2	1	2	1	7	9	1	0
Noordwijk	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Noordwijkerhout	0	0	1	1	0	0	2	3	3	2
Oegstgeest	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0
Oostflakkee	2	2	9	9	0	1	7	3	4	5
Oud-Beijerland	0	0	1	0	0	0	1	2	1	0
Ouderkerk	1	1	4	3	2	3	20	20	2	4
Papendrecht	0	0	1	2	0	1	0	0	0	1
Pijnacker-Nootdorp	2	1	9	4	1	1	5	3	1	0

Tabel B1.9

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zuid-Holland, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Reeuwijk	0	0	6	2	8	7	43	41	5	2
Ridderkerk	0	0	3	4	0	0	0	0	1	0
Rijnwoude	1	1	16	5	8	5	20	12	9	7
Rijswijk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rotterdam	0	0	3	2	0	0	4	3	1	2
Rozenburg	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Schiedam	0	0	1	1	0	0	3	2	4	1
Schoonhoven	0	0	1	0	0	0	2	3	1	1
Sliedrecht	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Spijkernisse	1	1	1	2	0	0	1	1	0	0
Strijen	1	1	4	4	0	1	14	6	3	1
Teylingen	0	0	6	7	6	7	15	13	10	6
Vlaardingen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vlist	2	4	12	8	14	11	77	74	7	9
Voorschoten	0	0	2	0	0	0	7	6	0	2
Waddinxveen	1	0	2	1	1	1	3	1	1	0
Wassenaar	1	1	3	2	2	2	13	9	4	1
Westland	0	0	6	4	0	0	0	0	3	0

Tabel B1.9 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zuid-Holland, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Westvoorne	0	0	7	6	0	0	0	1	2	5
Zederik	1	2	9	5	5	3	61	67	7	6
Zevenhuizen-Moerkapelle	0	0	2	3	0	0	1	0	3	1
Zoetermeer	2	0	4	3	1	1	1	2	3	2
Zoeterwoude	1	2	14	12	14	13	14	20	9	7
Zwijndrecht	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0

Bron: CBS-Landbouwteiling.

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Zeeland, 2007-2009											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Borsele	2	3	23	17	5	3	41	19	13	12		
Goes	1	2	7	6	0	2	21	13	6	7		
Hulst	4	3	19	16	3	2	27	19	7	11		
Kapelle	0	0	10	9	1	1	4	4	2	2		
Middelburg	0	1	12	8	2	2	7	4	7	9		
Noord-Beveland	3	2	12	8	1	2	30	16	11	10		
Reimerswaal	0	0	13	7	3	2	8	4	5	1		
Schouwen-Duiveland	1	2	30	23	6	6	37	24	57	53		
Sluis	3	3	26	23	8	9	45	22	43	40		
Terneuzen	6	3	24	17	5	7	30	20	15	15		
Tholen	0	0	14	8	4	4	22	8	3	2		
Veere	5	5	45	32	13	9	22	16	104	103		
Vlissingen	0	0	4	3	1	1	1	0	4	3		

Bron: CBS-Landbouwteeling.

Tabel B1.11 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Brabant, 2007-2009

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Aalburg	1	1	7	6	1	1	3	6	2	1
Alphen-Chaam	1	0	9	9	1	1	12	8	9	12
Asten	1	2	10	4	4	2	6	7	9	8
Baarle-Nassau	0	1	7	4	1	0	3	1	4	3
Bergeijk	1	0	5	5	1	1	5	1	9	11
Bergen op Zoom	3	2	11	14	1	1	1	1	5	3
Bernheze	1	3	6	4	2	1	8	10	5	8
Best	1	1	5	4	0	1	3	1	1	1
Bladel	2	3	4	4	2	3	0	0	3	6
Boekel	0	2	2	4	1	1	0	0	3	4
Boxmeer	1	4	12	10	1	1	22	14	6	3
Boxtel	1	2	3	6	0	0	9	9	2	4
Breda	2	3	9	9	1	1	4	3	6	8
Cranendonck	1	2	9	6	2	0	4	2	1	0
Cuijk	1	2	6	6	1	1	7	8	3	5
Deurne	1	0	9	10	4	3	1	0	7	6
Dongen	0	0	8	6	1	0	1	1	2	0
Drimmelen	0	0	15	13	3	2	23	19	12	11

Tabel B1.11

Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Brabant, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Eersel	1	4	1	2	0	1	2	1	5	6
Eindhoven	2	1	6	4	1	1	2	3	5	4
Etten-Leur	1	2	8	7	3	3	8	4	5	7
Geertruidenberg	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Geldrop-Mierlo	0	0	4	3	0	0	1	1	1	1
Gemert-Bakel	0	1	12	9	0	0	5	0	10	5
Gilze en Rijen	1	2	3	5	0	1	2	0	3	1
Goirle	0	0	4	3	1	1	2	0	2	1
Grave	1	1	4	3	1	0	1	1	1	1
Haaren	4	4	15	11	2	2	7	2	14	14
Halderberge	1	1	23	14	0	0	10	5	3	2
Heeze-Leende	1	2	10	7	2	2	12	5	8	8
Helmond	1	1	4	4	2	2	1	0	0	1
Heusden	1	3	10	7	2	1	9	4	6	7
Hilvarenbeek	4	4	4	6	1	2	5	2	9	8
Laarbeek	1	1	8	4	2	1	3	4	6	6
Landerd	3	3	7	6	2	1	7	3	6	6
Lith	2	1	5	4	2	0	8	8	2	0

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Brabant, 2007-2009 (vervolg)											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Loon op Zand	1	1	4	2	0	0	1	0	4	4		
Maasdonk	1	2	2	1	0	0	7	4	2	3		
Mill en Sint Hubert	3	2	4	6	0	0	7	0	8	4		
Moerdijk	0	1	13	10	3	0	19	17	0	2		
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	1	0	7	7	2	0	4	3	3	1		
Oirschot	9	4	16	8	2	3	3	2	18	9		
Oisterwijk	1	0	5	4	1	2	6	3	14	11		
Oosterhout	1	1	5	4	0	0	2	2	4	3		
Oss	2	1	6	6	0	2	12	3	4	5		
Reusel-De Mierden	0	0	6	5	2	2	1	0	7	4		
Roosendaal	1	3	16	17	0	0	4	3	3	3		
Rucphen en Vorensende	1	1	7	6	1	1	1	1	3	6		
Schijndel	3	4	3	3	1	1	4	6	3	5		
's-Hertogenbosch	1	0	2	4	1	0	2	1	3	1		
Sint Anthonis	3	3	7	8	1	1	7	5	7	4		
Sint-Michiëlsgestel	2	2	11	9	2	1	2	1	3	4		
Sint-Oedenrode	5	5	3	4	2	1	8	8	8	8		
Someren	1	1	4	4	1	0	6	3	6	3		

Tabel B1.11 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Noord-Brabant, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Son en Breugel	0	0	3	1	0	0	4	3	0	2
Steenbergen en Kruisland	2	1	12	6	1	0	22	14	3	1
Tilburg	1	2	13	8	2	3	4	4	9	11
Uden	4	4	6	6	1	1	3	3	10	10
Valkenswaard	0	0	5	3	2	1	0	0	3	4
Veghel	2	1	7	4	1	0	4	2	2	2
Veldhoven	2	0	5	3	1	1	0	2	2	2
Vught	1	1	2	4	1	1	4	3	1	4
Waalre	1	1	0	2	0	1	1	0	1	2
Waalwijk	1	1	10	6	2	1	5	3	4	0
Werkendam	0	0	15	5	2	0	9	2	4	4
Woensdrecht	2	3	24	18	3	6	3	3	9	7
Woudrichem	1	1	11	7	2	0	4	3	5	3
Zundert	4	1	11	9	3	3	5	7	5	3

Bron: CBS-Landbouwteeling.

	Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Limburg, 2007-2009											
	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie			
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009		
Arcen en Velden	1	1	4	4	1	1	10	8	3	4		
Beek	0	0	7	7	1	1	6	3	0	1		
Beesel	0	0	5	7	0	0	3	2	3	4		
Bergen (L.)	1	1	20	9	0	1	8	3	8	7		
Brunssum	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0		
Echt-Susteren	2	2	24	14	3	2	17	10	7	5		
Eijsden	0	0	5	8	0	0	12	10	1	1		
Genneep	0	0	9	6	0	1	7	2	2	3		
Gulpen-Wittem	2	2	15	12	4	6	68	60	23	29		
Heerfen	1	0	6	5	1	0	2	3	0	0		
Helden	1	1	12	7	2	1	0	1	8	6		
Horst aan de Maas	0	1	16	9	0	1	6	5	5	7		
Kerkrade	1	0	1	3	0	0	1	3	1	1		
Kessel	0	1	11	3	0	0	2	2	3	4		
Landgraaf	1	2	7	5	2	1	2	2	4	3		
Leudal	5	8	26	14	3	4	17	10	11	8		
Maasbree	1	1	8	9	0	0	4	2	2	0		
Maasgouw	0	1	7	3	0	0	1	3	1	1		

Tabel B1.12 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Limburg, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Maastricht	0	0	10	11	4	4	7	9	6	4
Margraten	1	1	12	14	3	2	60	37	13	12
Meerlo-Wanssum	0	0	3	5	1	0	5	1	3	1
Meerssen	2	2	8	8	2	1	10	9	4	2
Meijel	0	0	4	3	0	0	2	0	0	1
Mook en Middelaar	0	0	1	0	1	1	2	0	2	1
Nederweert	3	2	8	6	1	1	5	3	4	5
Nuth	2	4	10	13	2	2	14	11	6	7
Onderbanken	0	1	6	3	0	1	1	3	0	0
Roerdalen	1	2	20	13	3	1	12	11	5	4
Roermond	1	3	10	8	1	2	4	10	7	6
Schinnen	0	0	7	6	0	0	7	4	3	4
Sevenum	1	1	9	7	1	2	3	1	2	3
Simpelveld	0	0	5	6	1	0	14	11	2	3
Sittard-Geleen	1	0	4	7	0	1	5	5	2	0
Stein	0	0	5	3	1	1	2	2	1	1
Vaals	0	0	5	4	0	1	16	11	9	7
Valkenburg aan de Geul	0	0	6	4	0	1	21	19	7	8

Tabel B1.12 Totaaloverzicht van het aantal bedrijven per gemeente met multifunctionele activiteiten in Limburg, 2007-2009 (vervolg)

	Zorgboerderijen		Boerderijverkoop		Verwerking		Natuurbeheer		Recreatie	
	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009	2007	2009
Venlo	0	1	7	8	0		3	2	0	1
Venray	3	5	10	13	1	4	2	2	8	5
Voerendaal	1	1	14	17	2	1	17	20	6	6
Weert	1	0	14	6	2	1	5	0	4	4

Bron: CBS-Landbouwteiling.

Wageningen UR (University & Research centre) levert als internationaal toonaangevende onderwijs- en onderzoeksorganisatie op de terreinen van voeding en gezondheid, duurzame agrosystemen, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen essentiële bijdragen aan de kwaliteit van leven.

Meer informatie: www.wur.nl